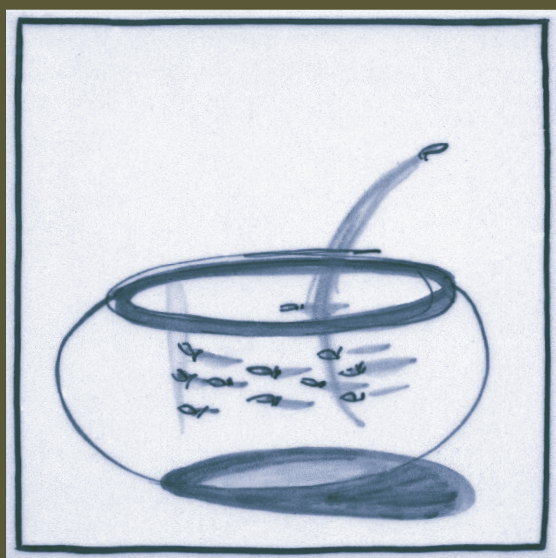

Mooi onderwijs ontwerpen

*Repertoire van
Peter Dekkers, educatief ontwerper*

Erik Vos

Mooi onderwijs ontwerpen

*Repertoire van
Peter Dekkers, educatief ontwerper*

Erik Vos

Hogeschool

DOMSTAD

Katholieke
Lerarenopleiding
Basisonderwijs

.....

*Soms ben ik in de wolken
Droom dat ik daar zou zijn
Het vertrek doet mij geen pijn
Soms ben ik in de wolken
Je voelt je dan wel klein
Maar dat gevoel is fijn
Soms ben ik in de wolken
Droom dat ik daar zou zijn*

.....

Rondeel van Peter Dekkers, gevonden tussen schetsen voor het ontwerp 'Natuur in steen' (over Gaudi) in een niet gepubliceerde tekst over luchtkastelen.

Voorwoord

Vol ontroering ontvingen wij op 25 juli 2007 het bericht van het overlijden van onze oud-collega Peter Dekkers op de leeftijd van 67 jaar.

Wij herinneren ons Peter als een geïnspireerd, kleurrijk en creatief taaldidacticus die een grote bijdrage heeft geleverd aan de vernieuwing van de lerarenopleiding, in het bijzonder aan onze hogeschool.

Uit dankbaarheid voor al het werk dat Peter Dekkers voor onze hogeschool heeft verricht, bundelen wij enkele van zijn publicaties. Zo houden wij het gedachtegoed van een groot educatief ontwerper, lerarenopleider en taaldidacticus levend en kunnen wij ons – zijn collega's, oud-collega's, toekomstige leraren, educatieve methodeschrijvers en uitgevers – laten inspireren.

Wij danken Erik Vos en Annelies Dekkers-Akveld voor dit prachtige boek *'Mooi onderwijs ontwerpen, Repertoire van Peter Dekkers, educatief ontwerper'*. Door dit verzamelde werk wordt aangetoond wat de ontwerpprincipes voor mooi onderwijs zijn.

Drs. G.A. (Ada) van der Velden-Westervelt
Lid College van Bestuur
Hogeschool Domstad

“Lectori salutem”

*Hoi! Goeiedag! Prettig kennis te maken! Aangenaam! Dag!
Morning! Zo, daar zijn we dan. Geachte dame en/of heer.
Hallo! Welkom!*

Ik ben nog niet begonnen of ik zit al midden in een taalprobleem. Hoe zal ik je begroeten? Joviaal of juist beleefd, hartelijk of juist afstandelijk? De mogelijkheden zijn overigens lang niet zo groot als bij een ‘persoonlijke’ ontmoeting. Je zou dan een eerste indruk uit mijn intonatie kunnen opmaken. We zouden handen schudden of elkaar kunnen toeknikken en wat verlegen lachen. Dat kan al veelzeggend zijn.

Groeten is zo gewoon, zo alledaags. Daar sta je niet bij stil, totdat er iets hapert of er een keuzemoment komt. Zoals nu bij mij. Mijn aandacht is gewekt voor een taalverschijnsel. En als educatief ontwerper maak ik daar meteen gebruik van. Je kunt het nooit weten; misschien heb ik hier een onderwerp te pakken voor een mooi stukje onderwijs.”

Deze eerste zinnen zijn van de hand van Peter Dekkers, educatief ontwerper, lerarenopleider, taaldidacticus. Ze staan in een van de ontwerpverhalen die Peter voor zijn studenten maakte, in dit geval zonder datum.¹ Ontwerpverhalen zijn verhalen waarin iemand een eigen of andermans ontwerpproces beschrijft, meestal met de bedoeling de lezer mee te krijgen. Peter overleed op 25 juli 2007 na veertig jaar inspirerend collega te zijn geweest bij Hogeschool Domstad (en voorgaande instellingen), bij het instituut voor leerplanontwikkeling (SLO), bij zijn eigen Stichting Mooi Onderwijs en als auteur van tal van boeken en artikelen. Peter en ik waren werkvrienden. Eerst bij de projectgroep LOBO, in de nasleep van het model onderwijsleerplan voor de Pabo, daarna in de projectgroep ‘Educatief ontwerpen’, ook vanuit de SLO. In de latere jaren werkten we vooral samen bij het uitwerken en vernederlandsen van ‘verhalend

ontwerpen’. We waren eigenlijk altijd aan het werk, ook buiten werktijd, en tot op het laatst was er de wens om daarmee door te gaan. In Peters laatste weken leverde uitgeverij Wolters-Noordhoff de derde druk op van ons boek ‘Verhalend ontwerpen, een draaiboek’, zomaar in full color en met tal van herzieningen en toevoegingen. “Hoe vind je het geworden?”, vroeg ik, zittend aan zijn ziekbed. “Mooi”, fluisterde Peter, moeizaam naar adem happend en nauwelijks tot bewegen in staat, “we moesten maar eens iets nieuws beginnen.”

Het is prettig werk over Peter te schrijven, al bladerend en lezend in ordners vol stencils, stapels tijdschriften en een tafel vol boeken van zijn hand. Annelies Dekkers helpt met het verzamelen van ‘dat heeft hij toch ook gemaakt, waar zou het zijn?’ en vindt regelmatig iets onvoorziens. Daarom ook namens ons: welkom!

Heb je Peter Dekkers niet gekend? Spijtig! Je zou een ontmoeting met hem misschien plezierig hebben gevonden. Misschien, want Peter was een echte meenemer, niet alleen in geschreven ontwerpverhalen, maar vooral ook in het echte ontwerpwerk waar hij juist in verwickeld was. Niet iedereen vindt het plezierig om meegenomen te worden. Toen ik hem voor het eerst ontmoette, was hij juist bezig met het taalbeschouwelijk onder handen nemen van plaatsnamen. Een plaatsnaam moest aan het eind van een zin een nieuwe betekenis krijgen. ‘Schaken doe ik slecht, maar het is ook waar dat ik nog Rotterdam.’ Het verbazend hoeveel plaatsnamen op deze grappige manier ingezet kunnen worden. ‘Ze hoeft maar even in de zon te liggen en Bruinisse!’ ‘Hij wilde over Gouda, maar hij kwam te over Leiden.’ Als je dan meedeed met verzamelen, kwam er altijd het moment van de vraag: ‘Hoe kunnen we hier een educatief ontwerp van maken?’ In een van m’n mappen met het opschrift ‘Peter’ vind ik in een slechte kopie van een artikel uit een niet te traceren onderwijstijdschrift de oplossing terug. Peter raadt de leraar aan de zinnen als raadsels in de klas te hangen. ‘Nee, geen drie rozen, ik denk dat ik de hele ...’, bijvoorbeeld, moet op een groot vel behangselpapier of op een flap-over worden geschreven en daar gewoon

blijven staan totdat iemand de oplossing vindt (Boskoop). Daarna schrijf je het volgende raadsel op. 'Als ik bij hem niet slaag, kan ik altijd nog bij ...'. Als de kinderen het door hebben (Utrecht), moeten ze worden uitgedaagd eigen raadsels op te schrijven. "Zo ontstaat een mooi gevecht tussen jou en de kinderen. (...) De kinderen mogen hun leraren voor het blok zetten. Dat is een goed ontwerpprincipe waar kinderen veel van leren." Na een tijd ontstaat een lijst die de leraar of de kinderen gaan overtypen en mee haar huis nemen. "Dan gaat het ontwerpprincipe van de dubbelslag in werking: Kinderen doen iets op school dat zo aantrekkelijk is dat zij het thuis herhalen." Peter zag een educatief ontwerp altijd helemaal voor zich en zo schreef hij het ook op.

We begonnen met een begroeting door Peter, in een van zijn ontwerpverhalen, bedoeld om de lezer mee te nemen. Vind je het leuk even mee te denken over de educatieve mogelijkheden van het groeten? Of heb je daar geen tijd voor? Erger nog (in Peters ogen), ben je daar te belangrijk voor? Raak je snel verveeld als het niet over 'grote lijnen' gaat?

Overigens lukt het Peter, in het ontwerpverhaal voor zijn studenten, niet meteen om van 'groeten' mooi onderwijs te maken. Nu ook wij (misschien) even meedoen, is dat wel prettig. Hij schrijft: "Ik zoek het ongewone van het gewone. Ik ga eerst bij mezelf na wat ik van groeten afweet. Net als iedereen heb ik daar heel wat ervaring mee. Ik maak notities van mijn herinneringen, de beelden die bij me opkomen en de associaties:

- In de Kanaalstraat bekijk ik groetende buitenlanders. Twee oude Turken schudden elkaar de hand; ze doen dat veel langer dan ik zou doen.
- Wij kijken elkaar aan, maar die ene Marokkaanse jongen deed dat niet toen hij een oudere kennis tegenkwam.

..... Ik groet mijn moeder heel anders dan mijn oudere zus; en iemand die ik niet zo mag heel anders dan een goede vriend. Het ligt dus aan de persoon.

..... Maar de plek waar je iemand begroet maakt ook wat uit: op een receptie schud je handen, op een sportveld geef je iemand misschien een klap op de rug."

"Het resultaat valt me eerlijk gezegd wat tegen", schrijft Peter. Wat te doen? In een ontwerpverhaal kun je zo'n vraag stellen. Soms construeer je problemen om ze uit tactische overwegingen aan je studenten (of andere lezers) voor te kunnen leggen. Als Peter bij het groeten vast dreigt te lopen, schakelt hij meteen de studenten in. Het gaat op een heel natuurlijke wijze, waar je moeilijk weerstand aan kunt bieden. Je denkt mee, verzint iets, en als je ook vastloopt is Peter ontwerper genoeg om te weten hoe je weer los moet komen. Hij benoemt, vooral in de latere jaren, voortdurend het repertoire dat hij als educatief ontwerper inzet. In geval van vastlopen noemt hij:

..... *Het onderwerp oprekken.* "Misschien wordt het wat beter als ik het onderwerp wat oprek en 'afscheid nemen' erbij neem. Doe even mee. Noteer woorden, situaties, gedragingen enz., die te maken hebben met het groeten ten afscheid."

..... *Visie gebruiken; in dit geval: werken met de ervaringen van kinderen zelf.* De visie-uitspraak die hij bij het ontwerpen wil inzetten luidt: "Kinderen weten en kunnen al heel veel. Maar je moet er wel naar vragen. Door hun eigen ervaringen in het onderwijs te gebruiken, gaan ze zich betrokken voelen. Begin dus met vragen naar hun ervaringen." Als goed educatief ontwerper is Peter er diep van doordrongen dat je het leuke werk van het brainstormen, verzamelen, associëren met kinderen moet delen. Anders ben jij straks de enige die veel energie in het onderwijs steekt. Het leuke is dat je zo'n visie-uitspraak kennelijk welbewust kunt inzetten, of juist niet.

..... *Onderwijsverhalen vertellen.* Onderwijsverhalen geven inspiratie en helpen te bepalen wat je mooi vindt. Peter schrijft in zijn tekst over het groeten het volgende verhaal.

Onderwijsverhaal: de papieren hand

Irene vertelt de kinderen, dat ze eigenlijk iedereen aan de deur een hand had willen geven, maar dat dat niet was gelukt, omdat de directeur was meegekomen. Hij had haar aan de groep voorgesteld als invaller. Ze oppert het idee om de begroeting nu maar op papier te doen. Zelf geeft ze het voorbeeld op het bord; dat is haar gereikte hand. Ze maakt een omtrek van haar hand en schrijft daarbinnen een tekst. "Dat moet het worden", zegt ze. De kinderen krijgen ieder een A4-vel van haar. Daar leggen ze hun hand op en omlijnen die. Binnen de omtrek van de hand moeten de kinderen iets over zichzelf schrijven. Het is de bedoeling dat de teksten iets persoonlijks vertellen. De kinderen maken eerst een kladversie, want het kan niet in één keer lukken. Daarna tekenen ze een nieuwe hand en schrijven de tekst in het net over op potloodlijntjes, die ze later uitgummen. Zo geeft ze haar eerste les in tekstverzorging. De kinderen denken vast dat het onderwijs nog niet begonnen is.

Onderwijsverhalen geven te denken. Of je nu doorgewinterd taalonderwijzer bent of pril eerstejaars student, je hebt allemaal meteen een intuïtieve reactie op 'de papieren hand'. Je vindt dit mooi onderwijs of misschien zelfs helemaal niet. De beste onderwijsverhalen roepen krachtige emoties op en helpen – als je erover gaat nadenken – goed om je actuele visie op onderwijs zichtbaar te maken. Intussen kunnen de verhalen je ook gewoon inspireren, of juist niet. Het valt op dat Peter een verhaal vertelt dat net naast het probleem valt. Het ontwerp lijkt over taalbeschouwing van het groeten te gaan, nu ineens is er een verhaal over een kennismakingsactiviteit. Dit is typerend voor de manier waarop Peter een ontwerpomgeving inricht. Ontwerpen verloopt bij hem meestal niet rechtlijnig. Dus zet hij, in een ontwerpverhaal of in het echt, zelden precies de spullen klaar

die nodig zijn om studenten naar één oplossing te leiden. Een goede ontwerpomgeving geeft ruimte aan eigen denken. Wil je stelen? Dat mag ook. Ga je morgen een hand op het bord tekenen? Prima! Dan spreken we elkaar later.

Dit boekje is een hommage aan Peter Dekkers, maar ook een afscheidsboekje. We kunnen dus moeilijk om het eerst genoemde onderdeel van ontwerp repertoire heen: het onderwerp 'groeten' opprekken, en wel tot 'afscheid nemen'. Wil je nog steeds meedoen met dit groeten en afscheidnemen, ga dan naar de laatste paragraaf van dit boekje. Daar ligt een onaf opdrachtkaartje over afscheid nemen. Peter noemt: Doei, tot ziens, de ballen, ... Maar dat zeg je niet als iemand is overleden. Wat dan? Misschien moeten we het kinderen vragen.

.....

De ontdekking van onderwijskundige indifferentie en iets van Peters persoonlijk repertoire

Het opleveren van dit boekje is enigszins vertraagd doordat ik tijdens het schrijven een ontdekking deed. Het is de ontdekking dat goed onderwijs onderwijskundig indifferent kan ontstaan. Misschien is het zelfs zo dat goed onderwijs beter ontstaat als er geen onderwijskunde aan te pas komt. Voor iemand die weliswaar educatief ontwerper is, maar met een onderwijskundige achtergrond, is dit een tamelijk verwarrende ontdekking en de lezer kan zich misschien voorstellen dat het even duurde voor ik het durfde op te schrijven. Educatieve ontwerpers houden minstens zoveel van goede leraren als van goede theorie, als het gaat om inspiratie en het begrijpen van kundigheid; dat is kenmerkend en het duidt al op de erkenning van een zekere scheiding tussen persoonlijke praktijkkennis en kennis met de pretentie van meer algemene geldigheid.

Niettemin is het een beklemmende gedachte dat goed onderwijs zich als het ware kan schuilhouden onder de stortvloed van onderwijskundige concepten die over het onderwijs wordt uitgestrooid. Zou het niet veel beter zijn de onderwijskundige stortvloed te negeren, of weg te harken als een verstikkende bladlaag, om dat wat daaronder zit licht en lucht te geven? De vraag stellen, houdt niet meteen een antwoord in. Het is een vraag. Kijk straks ook eens met andere ogen naar het vakmanschap van Peter Dekkers, zoals in dit boekje naar voren gebracht, en vraag je af of dit vakmanschap onderwijskundig indifferent is. Dat wil zeggen, het zou ongeacht het actuele onderwijskundige concept van onderwijs (naar jouw mening) moeten kunnen gedijen en mag dan (nog steeds: van jou) goed onderwijs heten.

Peter Dekkers werkzame leven kende tal van onderwijskundige wisselingen: van Kweekschool naar Pedagogische Academie naar Pabo; van strakke lesurentabel naar modulair onderwijs naar contacturen als zeldzaamheid en vandaar intussen weer terug; van weinig acade-

misch naar veel te praktisch en straks misschien weer terug; van instructiegericht naar probleemgestuurd, adaptief, 'gekanteld', vraaggestuurd, competentiegericht opleidingsonderwijs. Peter deed altijd mee, maar bleef gelukkig steeds zichzelf. Mijn verwarrende ontdekking is dat het deel waarin hij en vele andere leraren 'gelukkig zichzelf bleven' een eigen duurzame en waardevolle invulling vormt van wat we goed onderwijs kunnen noemen. En dat dit goede onderwijs zich los van het actuele onderwijskundige concept kan ontwikkelen. Uiteraard zullen er wisselwerkingen tussen theorie en praktijk zijn (en in het bijzondere geval van Peter Dekkers: hij was ronduit een veellezer); dat is niet het punt. Ook is met deze onderwijskundige indifferentie niet gezegd dat een goede theorie nooit goed onderwijs kan veroorzaken. Dat is zeker mogelijk! Bovendien zijn nog niet alle implicaties van deze kleine ontdekking van de onderwijskundige indifferentie van goed onderwijs doordacht. Eén implicatie is dat we een taal nodig hebben om het persoonlijk vakmanschap van goede leraren beter te beschrijven. Misschien brengt deze taal ons dicht bij een veelvoud van (laten we zeggen) 'inspirerende praktijk-theorieën' waarmee leraren als Peter Dekkers het onderwijs overeind houden.

Het is het leukste om dit boekje te schrijven voor opleiders van leraren die, net als Peter Dekkers, op zoek zijn naar inspiratie voor het ontwerpen van mooi onderwijs. We zullen Peter een beetje veralgemeniseren en proberen niet steeds zeggen: "Peter zei..." "Peter vond..." Het boekje teruglezend, is dat niet altijd gelukt. Peter had een gruwelijke hekel aan het ophemelen van mensen, vooral na hun overlijden. Het leest ook niet prettig. We passen daarom op Peters werk de methode van didactische reconstructie toe. Dat wil zeggen, we benoemen onderdelen van educatief repertoire dat deze ontwerper typeert. Educatief repertoire is herhaalbaar, leerbaar, geëtiketteerd doen en laten van ontwerpers van onderwijs. Als het ontwerpen van onderwijs gelijk was aan het repareren van een fiets, dan is het educatief repertoire het gereedschap. Men krijgt zicht op educatief repertoire, onder meer door aan anderen uit te leggen hoe een

bepaalde ontwerper onderwijs maakt. De uitleg is een reconstructie van hoe een ontwerper te werk gaat en van typerende ingrediënten van zijn werk, liefst samen met mooie onderwijsverhalen over de uitvoering van de ontwerpen en – als het even kan – verbindingen met een onderwijstheorie die in de ontwerpen tot leven komt. Daarbij moeten woorden worden gevonden, onder meer voor wat woordeloos verscholen is in de ervaring, de routine, de intuïtie van de ontwerper. Vandaar de term ‘didactische reconstructie’: van het doen en denken wordt een voor anderen begrijpelijke uitleg gemaakt. De reconstructie hoeft dus niet vooral ‘waar’ te zijn, maar ‘typerend’ en vooral ook ‘een goede uitleg’.

We benoemen elf onderdelen van educatief repertoire, typerend voor het persoonlijk kunnen van de ontwerper, maar herhaalbaar voor velen. Een opsomming van repertoire is nooit volledig. Repertoire wordt altijd beschreven met een uitnodiging: kijk eens of je iets hiervan tot je eigen repertoire wilt rekenen. Over het algemeen kost het energie om iets ‘op je repertoire’ te krijgen, wat direct duidelijk wordt als bijvoorbeeld een pianist iets van Chopin probeert te spelen. Hieronder wordt, om de vergelijking door te trekken, alleen wat bladmuziek geleverd.

Repertoire dat we aan het werk van Peter Dekkers ontleen:

1. Niet weten en overdragen, maar ontwerpen, onderzoeken en publiceren als basisrepertoire voor een lerarenopleider
2. Lakmoesproeven voor gezagsdragers ontwerpen
3. Repertoire tegen de mythe van creativiteit inzetten
4. Lerende mensen in het diepe gooien
5. Je eigen parels kennen
6. De kracht van groepswerk kennen en gebruiken
7. Jezelf laten zien in het onderwijs
8. Bindende hoofdwerken in ere houden
9. Als leraar homo ludens blijven
10. Plezier als waarde hoog houden
11. Opdrachtkaarten maken

.....

1. Niet weten en overdragen, maar ontwerpen, onderzoeken en publiceren als basisrepertoire voor een lerarenopleider

Als je dit onderdeel van educatief repertoire beheerst, heb je (ten goede of ten kwade) een drastische wijziging van de klassieke onderwijsstijl bereikt. Je werkt met studenten aan belangwekkende uitdagende vragen en legt, samen met hen, de uiteindelijk verkregen kennis vast in publicaties.

Voorjaar 1975. Een hele etalage van boekwinkel Broese Kemink op de Stadhuisbrug in Utrecht is vol gezet met het boek ‘Gedichten maken op school’, van Annelies Dekkers, Peter Dekkers en Heleen Rutting². Een onderwijsboek prominent in de etalage van een boekwinkel; dat gebeurt bijna nooit. Je hoeft het boek maar open te slaan om te weten waarom niet alleen met poëzie begane boekhandelaren er enthousiast op reageren. De auteurs nemen kinderen als dichters serieus. Ze laten zien hoe je met kinderen aan het dichten kunt raken en waar dat toe leidt. Gedichten van ‘erkende dichters’ en van kinderen staan in het boek door elkaar, soms naast elkaar. Het boek lokt de erkenning uit van kinderen als echte dichters.

De droom

*Ik heb wel eens
Karel de Grote
in de stad gezien
en hij zei:
ga je mee?
En ik zei: ja
en ik ging mee (...)
En ik kwam in
in het kasteel van Karel
en toen ik groot werd
ben ik getrouwd
met de dochter
van Karel de Grote*

Werkelijkheid

*ik heb een zee bedacht
daar ligt hij
ik heb een wolk bedacht
daar drijft hij
ik heb een mens bedacht
dit schrijft hij
Max Croiset*

Wie nu op Google 'Gedichten maken op school' intypt, krijgt 949.000 zoekresultaten. Peter vermoedde zelf dat dit boek het meest geplagieerde van al zijn boeken is, bedoeld en onbedoeld, en dat zou best zo kunnen zijn. Kijk bijvoorbeeld eens hoe vaak 'Marc groet 's morgens de dingen' in het Google zoekresultaat voorkomt... en dat staat echt op pagina 79. In Gedichten maken op school groeten ook kinderen 's morgens de dingen.

Bas groet 's morgens de dingen

Dag aap op de plaat

kwaad kwaad

Dag bank naast het bed

kwet kwet

Dag water in het glas

plas plas

Daaag allemaal

Ik ben wakker

Lilian groet 's morgens de dingen

Dag beer met je ene oog in je hoofd

Dag pop met de deuk in je kop

hop hop

Dag pen met papier

hier hier

Dag

Ik blijf lekker nog even in mijn bed

pet pet

Kinderen maken wensgedichten,

Ik wou dat de mensen eens aan elkaar

dachten en niet aan hun eigen leven

en

ik wou dat ik een grote taart bezat

en hem niet hoefde te delen

gedichten met vergelijkingen,

De zon is gloeiend hij is

als een druppel op een gloeiende

plaat als spelden in je huid.

(...)

droomgedichten,

ik droomde van de kaars

ik droomde van fik

en toen vuurde de poes helemaal

gedichten met geluiden,

ik hoor de deur bons

ik hoor de juf maak je werk af

ik hoor de hagel tik tik tik

(...)

'inleef'-gedichten,

Ik ben het schoolbord

Iedere dag kladden alle kinderen

op mijn lijf

Als de meester jarig is gaan ze tekeningen op mij maken.

Dan denk ik. Wat sta ik er nu gekleurd op.

Als de meester op mij schrijft, vind ik het het fijnst.

gedichten over nonsensdieren,

de tamke is rood

hij heeft een groene staart

en een kop van zwart

als hij wit is is er sneeuw gevallen

op hem natuurlijk.

en nog veel meer!

Gedichten maken op school is het resultaat van prachtig opleidingsonderwijs, mooier kun je het waarschijnlijk niet hebben. Stel je voor, het is begin 1968, je bent net afgestudeerd aan de Universiteit van Utrecht, als neerlandicus en je wordt aangenomen op een Pedagogische Academie (die toen nog net kweekschool heette). Van basisonderwijs heb je geen verstand, ook al moet je daar leraren voor opleiden. Men heeft je binnengehaald om het opleidingsonderwijs meer academisch te maken. Je hebt een hoofd vol taalwetenschap. Wat doe je?

- a. Je gaat enorm je best doen om jouw kennis begrijpelijk en toepasbaar te maken voor aanstaande leraren.
- b. Je geeft toe dat je nog niets weet van het vak dat je moet doceren, namelijk '(taal)onderwijs aan kinderen' en gaat samen met aanstaande leraren op onderzoek uit om je het vak eigen te maken.

'Gedichten maken op school' is het gevolg van de tweede optie. De lessen die in het boek zijn beschreven, werden door de auteurs, leraren en door talloze studenten bedacht en gegeven. Men probeerde uit te zoeken en te onderzoeken hoe mooi onderwijs in dichten er uit kan zien. Moderner kan je het niet krijgen. Anno nu zijn velen op zoek naar de opleidingsdocent die meeslepend vragen kan stellen. In het voorbeeld van 'Gedichten maken op school' gaan de docenten een stap verder: ze stellen niet alleen vragen, ze ontwerpen zelf ook basisonderwijs, ze verzorgen zelf ook (af en toe) basisonderwijs en ze doen onderzoek. De studenten werken mee, en hard. "Is het niet bedreigend om onderwijs te geven over een onderwerp waarover je niets weet?", vroeg iemand eens en Peter antwoordde: "Nee, hoor, want wij leerden altijd sneller dan de studenten en trouwens, wat dan nog?"

Een van de beroemdste leraren aller tijden, Socrates, beweerde luidkeels en voortdurend dat hij niets wist. Socrates was een Griekse filosoof die rond het jaar 400 voor Christus leefde. Sla er de boeken, google of wikipedia maar eens op na. Je zult versteld staan van de

moderniteit van die man. Socrates wist niets (zei hij), maar hij kon wel heel goed vragen stellen. Gaf je antwoord op een vraag, dan had hij meteen een volgende. Zo leerde je. Kennis vergaren dat moet een mens zelf doen, alles wat je zomaar van een ander overneemt is geen echte kennis. Dat vond Socrates.

Peter had natuurlijk geluk. Het vragen stellen ging hem makkelijk af, want hij wist echt niks van het opleiden van leraren en van het basisonderwijs. Hij ging het vak leren en dacht het sneller te kunnen dan de snelste student. Wat waar bleek te zijn.

Lerarenopleiders die 'willen weten' als repertoire gebruiken, kennen de kernvragen van hun vakgebied (of verzinnen ze) en werken met studenten aan deze vragen. Het levert prachtig opleidingsonderwijs op. Onderzoek doen, is ineens geen kunstje meer. Want dit 'onderzoek doen' heeft niets te maken met 'je moet een probleemstelling hebben en een plan van aanpak en dan noemen we het een onderzoek'. Onderzoek doen betreft het willen weten. 'Gedichten maken op school' is al een ouder boek, maar het bijhorende Design & Research programma op de lerarenopleiding zou hypermodern zijn³. We willen weten of kinderen gedichten kunnen maken waarop een dichter bij wijze van spreken jaloers zou zijn. Hoe pak je dit onderwijs aan? Is er een programma voor te bedenken? Zijn er voorbeelden in de literatuur? Of tegenvoorbeelden? Is het dichten makkelijker of moeilijker voor kinderen in achterstandssituaties, of maakt dat niets uit? Is het maken van gedichten goed voor de taalontwikkeling, of moeten we het zien als een randverschijnsel voor een dooie vrijdagmiddag? Zijn gedichten van ondeugende kinderen mooier dan die van brave? Worden brave kinderen er ondeugender van?

Ga door, ga door! Je kunt echt makkelijk nog vijftig werkelijk goede vragen bedenken. Dan heb je al bijna een Design & Research programma. Nu nog studenten inschakelen en leraren op basisscholen. Vergeet niet: aan het eind is er een heuse publicatie! En tussendoor natuurlijk ook.

.....

2. Lakmoesproeven voor gezagsdragers ontwerpen

Wie dit onderdeel van educatief repertoire beheerst, loopt nooit als een geslagen hond door de school, maar krijgt niettemin niet altijd gelijk.

Machtsmisbruik, vertoon van ijdelheid, dwarsbomerij, onredelijkheid, je niet aan afspraken houden, negatief praten over studenten, domme beslissingen van onderwijsmanagers, ambtenarij (vooral leerplanambtenarij), het zijn voorbeelden van zaken die Peter tot bijzondere daden van verzet konden aanzetten. Hij was hierin bijzonder geestrijk. Het verzet was, achteraf gezien, vaak een lakmoesproef voor wie het moest ondergaan. Was je inderdaad machtsmisbruiker, ijdelruit, dwarsbomer, onredelijk, afspraakbreker, on-onderwijzer, dommanager, leerplanambtenaar, dan werd daar het bewijs van geleverd. Zo niet, dan was je geslaagd en kon er gelachen worden.

Al snel na zijn aanstelling als lerarenopleider stuurde hij de hoofdinspecteur jaarlijks een ansichtkaart met een ezel, met op de achterkant een prachtige tekst over de stupiditeit van het eindexamen, dat in die tijd nog bestond en in Peters ogen niets met het beroep van leraar van doen had. Het verhaal gaat dat de inspectie in het derde jaar liet informeren waarom er nog geen kaart met een ezel gekomen was en of men het ontbreken van de kaart gunstig mocht duiden.

Voor een afdelingsmanager van de toenmalige Stichting voor de Leerplanontwikkeling (SLO) werd een lakmoesproef in de vorm van een heus sinterklaasfeest georganiseerd. De hele projectgroep 'educatief ontwerpen' moest van Peter kleine cadeaus en lange gedichten maken, maar alleen om de manager ook iets te kunnen geven. Normaal werd er nooit iets aan sinterklaas gedaan. Een van de medewerkers had erover geklaagd dat hij alleen maar akelige brieven van de manager kreeg, alsof hij voortdurend tot de orde moest worden geroepen. Daar leefde Peter helemaal van op. "Ah! Mooi!", riep hij, "Foute

brieven! Dat wordt een sinterklaasfeest en ik maak het cadeau voor de manager." Dus moest de afdelingsmanager rond 5 december voor de hele projectgroep hardop een gedicht voorlezen met voorbeelden uit zijn eigen epistels, maar dan op rijm, en ontving hij een complete cursus briefschrijven. Hij schrok, maar kon er toch om lachen. Nog weken later stond onder elke brief die hij aan leden van het projectteam stuurde: 'P.S. Wordt mijn toon al beter?' Of: 'De stijl is zo wel OK, toch?' En Peter genoot met volle teugen.

De redactie van een tijdschrift waagde het ongevraagd een artikel van Peter tot de helft in te korten. Dat hoort niet en Peter was zo kwaad, dat hij een brief schreef met alle scheldwoorden die hij gedurende drie uur kon verzinnen. Helaas is de brief verloren gegaan. De brief moet een vorstelijk geschenk voor taalliefhebbers zijn geweest. De brief bewees ook de taalgevoeligheid van de redactie, want antwoord bleef achterwege.

Wie op een lerarenopleiding werkt, kent het verschijnsel van de studieconferenties. Er is een tijd geweest dat deze conferenties vooral waren gewijd aan het gezamenlijk ontwikkelen van een visie, liefst onder leiding van een extern deskundige (die als Peter het niet vertrouwde door hem benoemd werd als 'een van het geven van onderwijs vrijgestelde persoon'). Dus kwam het voor dat Peter voorafgaand aan maar weer eens een praatconferentie overal bordjes ophing met de opgewekte tekst:

Niet lullen maar spullen.

In dit geval leverde hem pretogen van collega's op en een uitbrander van een manager, waarmee deze zakte voor de lakmoesproef en de conferentie onnodig schade opliep. En ook al kwam het later weer goed, dat was jammer voor iedereen. Leraren moeten tegen ondeugendheid van kinderen kunnen. En managers moeten tegen stoutmoedigheid van leraren kunnen. Op een school loopt het parallel. Of het loopt fout.

Je zou willen dat deze ludieke daden van verzet, deze kleine lakmoesproeven van bekwaamheid en menselijkheid, tot het repertoire van de leraar behoren. Er is in het onderwijs zoveel 'ach en wee'-geklaag dat je door prettig verzet zou kunnen vervangen. Het ergste zijn de scholen waar de leraren over de leerlingen klagen (ze kunnen niks, willen niks, etc.) en de managers over de leraren (ze kunnen niks, willen niks, etc.). Een klachtenketen vol dwang en frustratie is zo'n school.

Minder erg, maar ook minder zeldzaam, is het klagen over het management. Dat is misschien wel van alle tijden. In Peters bloeitijd wilde het management soms te weinig, tegenwoordig wil het, ook als gevolg van opgelegde innovatiedrang, soms te veel. Dus gaat er wel eens iets fout. De vraag is, hoe reageer je als leraar? Met hangend hoofd? Ontwerp liever eens een mooie lakmoesproef!

.....

3. Repertoire tegen de mythe van creativiteit inzetten

Wie dit onderdeel van het repertoire beheerst, wordt door iedereen creatief genoemd, maar kan gewoon goed stelen, verzamelen en brainstormen.

Lees dit vooral als je denkt dat je niet creatief bent. Er zijn mensen die het met een engel doen. Als zij onderwijs gaan ontwerpen roepen ze een engel. De engel neemt gewoonlijk plaats op de rechterschouder. Engelen zijn veel kleiner dan de meeste mensen denken. Vanaf de rechterschouder fluistert de engel nieuwe educatieve ontwerpen in het oor van de ontwerper. Deze hoeft het ontwerp alleen maar uit te schrijven, wat niet moeilijk is, omdat engelen dicteersnelheid aanhouden.⁴

De mensen die het met een engel doen, zijn de supercreatieven onder ons. Telkens als je zo iemand bezig ziet, denk je: "Nou, die heeft het makkelijk! Geef mij ook zo'n engel, dan kan ik het ook." Maar vergis je niet, engelen komen niet gratis. Ze komen als je werkt, zoekt, verzamelt, inspiratiebronnen weet aan te boren, ontwerptechnieken een beetje geordend beschikbaar hebt, kennis hebt van uitstekende voorbeelden in het betreffende vakgebied, snapt hoe...

Peter Dekkers was supercreatief en had er een enorme hekel aan als iemand hem zo noemde. Wat nogal vaak gebeurde. Hij zag het als een excuus. Soms als een vorm van luiheid. Maak van creativiteit een karaktereigenschap, zeg van jezelf: "Ik ben helaas niet zo creatief." En je hoeft niet actief te worden. Je bent immers niet creatief. Je hebt dat gewoon niet. Het is niet jouw schuld. Laat de anderen, de creatievelingen, het werk maar doen. Jij blijft eerbiedig aan de zijlijn staan. Of lekker lui. Een slecht geweten hoef je daar niet van te krijgen. Je hebt 'het' immers niet.

Peter: “Mensen die mij creatief noemen, snappen niet hoeveel werk ik er aan heb. Om te beginnen brainstorm ik heel vaak. Ik heb een idee nodig over een bepaald onderwerp, dus onderneem ik een brainstorm, en heb dan – laten we zeggen – veertig ideeën. Daar gebruik ik er een of twee van. Dus als het onderwerp weer eens ter sprake komt, heb ik nog achtendertig ideeën over. Dat lijkt dan geweldig creatief, maar het is meer een kwestie van vasthouden. Vaak brainstormen en je zit nooit zonder ideeën.”

Educatieve ontwerpers verschillen in de manier waarop zij creativiteit oproepen. Peter Dekkers was ervan overtuigd dat je voor je zelf een hobbeltje op moet werpen. Zonder ‘hobbeltje’ wordt je niet creatief, er is dan te veel vrije ruimte. Ook zei hij wel: “Je moet jezelf in een klem zetten, dan word je creatief.” Een klem klinkt wat hinderlijker dan een hobbeltje, maar het komt op hetzelfde neer. Bekende hobbeltjes of klemmen die hij gebruikte (en in zijn boeken aanbeval) zijn het kiezen van een vormkenmerk en het werken met het alfabet. Maar er zijn er meer. Peter kon zich bijvoorbeeld voornemen pas iets over een onderwerp te gaan ontwerpen als hij deze vraag had beantwoord: ‘Wat zou de wereld zijn zonder ...?’ Zo achterhaal je het belang van wat vanzelfsprekend is. Op de puntjes vul je je onderwerp in: een begrip, gebeurtenis, verschijnsel, ...

Van de redactie van het Praxis Bulletin kregen Peter en ik de ruimte om een jaargang lang de achterkant van het tijdschrift te vullen. Het mooie was dat de achterkant van het Praxis Bulletin maar heel beperkte ruimte biedt. Dit tijdschrift heeft geen groot formaat. Peter vond het een prachtige hobbeltje voor het oproepen van creativiteit. Op elke achterkant moest een volledig beschreven verhalend ontwerp komen, ook al betrof het ontwerp bijvoorbeeld wel vier of vijf weken onderwijs. Het werd een plezierige oefening in het kort en krachtig schrijven van onderwijsverhalen, waar we later nog veel profijt van hadden.⁵ Bij het schrijven van ‘Onderwijs in stellen’ heeft de ontwerper een vergelijkbare hobbeltje voor zichzelf opgeworpen. “In dit boek heb ik mezelf voor een hobbeltje gezet: elk praktijkvoorbeeld

moest even lang zijn, één bladzijde A4. Zoiets helpt je je te beperken tot de essentie van hetgeen je wilt zeggen. Als je terugbladert kun je zien dat ik elke keer de hoofdmoot van het onderwijsverhaal in de tegenwoordige tijd heb geschreven; en vaak heb ik iets uit het verleden ervoor, en iets uit het vervolg erna gezet. Zo’n hobbeltje is niet alleen moeilijk te nemen; hij inspireert ook.”⁶

Op mijn bureau ligt een vuistdikke ordner met het opschrift ABC. Voor elke letter van het alfabet zijn er insteekmappen en alle insteekmappen zitten boordevol. Elke letter van het alfabet is voorzien van taalkundige feiten, uitgeknipte artikelen en eigen teksten van Peter. De F bijvoorbeeld gaat over familienamen.

“Meneer Smit is tegenwoordig een computertechnicus; en mevrouw De Graaff heeft dan wel een sjieke dubbele f, maar ze werkt als interieurverzorgster bij juffrouw De Boer die zevenhoog samenwoont met Mieke de Man. Achternamen zeggen nu niets meer over de mensen die ze dragen.”

Waarna een uitvoerige verhandeling over familienamen volgt. Deze teksten waren uitsluitend bedoeld als start van een bijeenkomst met studenten op de opleiding. Elk eerste kwartier van de bijeenkomst werd stil gestaan bij een taalkundig onderwerp beginnend met de volgende letter van het alfabet. Peter genoot van het prachtige bijeffect dat studenten bij zijn lessen nooit te laat kwamen! En Annelies Dekkers vertelt dat studenten met heel andere bezigheden toch probeerden Peters eerste kwartieren bij te wonen. Ze zullen wel hebben uitgezien naar de Q. De insteekmap bevat aantekeningen voor een lesopzet waaruit blijkt dat de Q maar liefst twee bijeenkomsten aan de orde zou komen, en ook een uitgeknipt artikel van Battus met de titel ‘Was Quichotte een Quisling?’ En een prachtige eigen tekst met de titel ‘Quasi Katholiek’. “Gek eigenlijk, dat we Katholiek niet met Qu schrijven, terwijl quite en quatre-mains aan het begin toch net zo klinken. En nog gekker: sommige woorden met qu- klinken als k- (bijvoorbeeld quotiënt), terwijl andere uit-

gesproken worden als kw-: quintet, quota, quiz en quasi. Dit raadsel is oplosbaar als je weet waar die woorden vandaan komen: Het grootste quantum aan woorden wordt als kw- uitgesproken, omdat ze uit het Latijn zijn ontleend. Een veel kortere queue wordt gevormd door Franse ontleningen. De Romeinen hadden dus al querulanten; en die konden kennelijk ook al de quick-step dansen.”

Creativiteit is meer mythe dan werkelijkheid. De hier beschreven creatieveling blijkt vooral een verzamelaar van de eerste orde, en een geduldig uitwerker van gedachten, werkend van de overtuiging dat het eerste idee niet het beste is.

.....

4. Lerende mensen in het diepe gooien

Wie dit beheerst is als de badmeester die borsthoog in het diepe van het zwembad ging staan, en tegen de kleumende kleuter op de kant zei: “Als je nu eerst eens tussen mijn benen door probeert te springen.” Tot deze waagstukken verleid je lerende mensen alleen als je hen heel serieus neemt.

Jarenlang verzorgde Peter een telkens veranderde oriëntatiemodule taal & didactiek voor eerstejaars studenten aan de Hogeschool Domstad die was opgebouwd volgens de letters van het alfabet. Zoals in het vorige stukje gemeld, begon elke bijeenkomst begon met een taalweetje, eerst een weetje met een A, dan met een B, en dat tot en met de R. Dat althans in de versie van 1988. Het was nog in de contacturenrijke tijd, maar zelfs toen waren bij de R de lesuren voor de module op. Voor die tijd kon het hele alfabet worden aangeboden. De module heeft een merkwaardige, gefragmenteerde opbouw die typisch is voor Peter Dekkers als educatief ontwerper. Opnieuw gebruikt hij het ABC, maar nu ook als structurerend middel. De versie van 1988 heeft deze opbouw:

1. Taalmeesterschap
 - A. Wat heb je al in huis?
 - B. Kinderen kunnen ook al heel wat als ze de school instappen
 - C. Verschillend taalonderwijs
2. Je haalt ze de woorden uit de mond
 - D. Laat ze maar praten
 - E. Vakmatig luisteren naar kinderen
 - F. Gespreksanalyse
3. He, wat hoor ik nou?
 - G. Meeluisteren met Ine
 - H. Kaartjes met luisterideeën maken
 - I. Handboeken beschrijven.

Enzovoorts.

De onderdelen van het taalonderwijs, de taalvaardigheid van kinderen en de vakdidactiek komen allemaal in één module aan de orde. Tegelijk wordt “een begin gemaakt met repertoirevorming, de studenten geven hun eerste lessen, ze raken al enigszins vertrouwd met bronnenboeken en handboeken en ze doen hun eerste ervaringen op met educatief ontwerpen.” Het kan niet op! Ook in de bijhorende reader wordt het hele vakgebied als in een vloedgolf over de studenten uitgegoot. Zakelijk stellen gaat direct zonder taalboek, creatief stellen ook. Taalspelletjes ontwikkelen is een tussendoortje.

Taalbeschouwing is meer dan ontleden, leren we. Oh, wat zou je graag als wakkere student deze module volgen! En wat word je er een wakkere student van! Weg het idee dat aanstaande leraren alleen op verzorging gerichte meisjes zijn, hier worden intelligente jong volwassenen aangesproken, weg de saaie braafheid van het duffe lesje-na-lesje-na-lesje-waar-blijft-de-tijd basisonderwijs. Toch, bij alle veelheid, is er het zoeken naar structuur. Structuur van leerprocessen. Structuur voor ontwerpen. Maar dan wel weer verstopt in een stripverhaal. Het is mooi, veel en als de module stopt, is het alleen omdat de tijd op is. En de beoordeling dan? De meting van kwaliteit? “De opdrachten zijn zo geformuleerd, dat de student allerlei documenten overhoudt. Aan het eind van de rit levert de student al die resultaten in. Heeft hij/zij al het werk gedaan, dan wordt het geheel met een voldoende afgetekend. Een hoger iudicium wordt pas gegeven, indien er sprake is van bijzondere kwaliteit in inhoud en/of uitvoering.”

Lerarenopleider van nu, met je beoordelings- en competentieafvinklijsten die hier en daar ontegenzeggelijk de kenmerken van leerplanambtenarij vertonen, met je portfolio-nakijkwerk dat je hier en daar al aardig het gevoel geeft dat je aan het portfolio-grabbeltongraaien bent, lerarenopleider van nu, zou je er niet een beetje heimwee van willen krijgen? Een goede, gedegen rondleiding in het vak, in het eerste jaar van de opleiding. Maar zo dat je uiteindelijke doelen (in Peters geval: een ontwerpende leraar die goed naar kinderen kan

kijken en zijn vak niet als statisch opvat) direct zichtbaar worden, actief, volwassen, uitdagend, verplichtend. En direct met mooie klussen waar je meteen een goede leraar van kan worden en niet pas in het derde of vierde jaar, als specialisatie voor enkelen. Je zou waarschijnlijk minder contacturen krijgen dan in 1988 gewoon was. Maar is dat het grootste bezwaar?

.....

5. Je eigen parels kennen

Waarschijnlijk een van de hoogste eisen die een educatief ontwerper aan haar of zijn vak kennis kan stellen: weten welk onderwijs mooi is en dan niet alleen in abstracto, maar als beeld; dat wil zeggen, levendig te beschrijven, als goed verhaal te vertellen – te verfilmen desnoods. Deze persoonlijke paradigma's vormen de kern van het vak. Wie dit onderdeel van repertoire beheerst, ontwerpt rond vaste kernen.

Januari 1991. De projectgroep 'educatief ontwerpen' van de SLO organiseert de Nieuwegeinse onderwijsdag, voor leraren uit het basisonderwijs in deze gemeente. Alle betrokkenen bij het ontwikkelen van 'educatief ontwerpen' zijn opgetrommeld voor workshops over taalonderwijs, achttien in totaal. Studenten gaan rond als taalobers, ze presenteren de aanwezigen taaltips op zilveren dienbladen. Peter loopt de hele dag met een bord om zijn nek. 'Ik zeg niks, ik schrijf', staat op het bord. Hij heeft ook een leitje en een krijtje bij zich. Daarop schrijft hij wat hij wil zeggen. Je mag terugschrijven. Peters workshop wordt druk bezocht. Waarschijnlijk is nooit eerder een workshop uitgevoerd door iemand die in het geheel niets zegt en toch een bijzondere interactie tot stand brengt. Later zal Peter het zijn mooiste ontwerp noemen. In 'Onderwijs in stellen'⁷ beschrijft hij de uitvoering van zijn idee in het basisonderwijs.

"Ik had Jan verteld van mijn ontwerp, dat ik op een studiedag had gepresenteerd. Dat leek hem ook wel wat. Dus kreeg ik een uitnodiging om naar zijn uitvoering van 'Ik zeg niks, ik schrijf' te komen kijken. Het was geweldig. Om te beginnen komt Jan die middag wat later dan de kinderen de klas binnen. En hij ziet er uit! Hij heeft zich uitgedost als een 'sandwichman'. Twee grote stukken triplex hangen aan een touw op zijn borst en rug. Daarop staat 'ik zeg niks, ik schrijf'. De kinderen hebben het niet meer. Maar het wordt volkomen stil als Jan op het bord schrijft: 'Goedemiddag, kinderen. Ik wil mijn stem een beetje sparen. Dus zeg ik niks. Het is wel een

beetje gek, hè?' Tot er weer een gierend begint te lachen. Jan speelt zijn rol voortreffelijk. Ik weet zelf hoe moeilijk dat is. Want alles wat je op andere dagen vertelt, moet je nu opschrijven. Dat is heel ingewikkeld. Om de klas stil te krijgen, klapt hij in zijn handen. Voor het beantwoorden van individuele vragen schrijft hij op zo'n plastic Hema-leitje waarvan je de tekst kunt uitwissen. Sommige kinderen gaan fluisteren; andere vragen of ze ook op zijn leitje mogen schrijven. Het wordt veel stiller dan op andere middagen. De kinderen gaan aan het werk. Alleen moet er af en toe een verschrikkelijk lachen.

Een half uur voor de school uitgaat (of eerder), loopt er een eierwekker af. Jan doet de borden af en begint in de kring met de nabespreking. Hij vraagt de kinderen wat hun is opgevallen. Het wordt een heel diepzinnig gesprek over de verschillen tussen mondelinge en schriftelijke communicatie. Het is de kinderen bijvoorbeeld opgevallen, dat je zo moeilijk schrijvend grapjes kunt maken als 'Ach, vlieg op!'. Dat kun je wel met een vriendelijk smoel zeggen, maar niet schrijven. En schrijven duurt ook zo lang. Jan vertelt, dat hij bekap is."

Het mooie aan het ontwerp is dat de kinderen in een bijzondere taalsituatie worden gebracht, die aanleiding is om over taal te na te denken en te praten. "Een goede ontwerper van taalbeschouwingsonderwijs zoekt (...) naar concrete aanknopingspunten. Dat kunnen incidenten in de klas zijn. Bijvoorbeeld als het ene kind tegen het andere zegt 'Nee, joh, je moet 'u' schrijven; het is toch voor je oma!', dan krijg je een mooie kans. Maar meestal liggen zulke gelegenheden niet voor het oprapen. Dan zul je iets moeten ondernemen om de kinderen in een bijzondere taalsituatie te brengen."⁸ In een ander boek, 'Onderwijs in taalbeschouwing', schrijft Peter: 'De mooiste werkvorm op het gebied van taalbeschouwing die ikzelf heb ontworpen, is ongetwijfeld 'Een dagdeel zonder' (een andere titel voor 'ik zeg niks, ik schrijf'; e.v.) Ik kwam op dit idee door heel bewust te denken aan het principe 'Wat zou de wereld zijn zonder...'. Datgene wat je wilt onderzoeken laat je weg; het gewone maak je ongewoon."⁹

Interessant is dat de uitleg van het tot stand komen van het ontwerp door de jaren verandert. In de eerste presentatie heet het ontwerp het gevolg van inzetten van ‘geforceerde actualiteit’. Dat wil zeggen, je brengt in de klas iets naar voren dat beslist actueel had kunnen zijn, maar het toevallig niet is; aangezien je geen zin hebt te wachten op het moment dat de gebeurtenis zich werkelijk voor- doet, forceer je actualiteit met een leugentje om actualiteitswil. De tweede uitleg past beter. Er is immers niet iets geforceerd dat in het echt ook zou kunnen voorkomen (of de leraar moest plotseling zijn tong verliezen), maar de kinderen zijn in een situatie gebracht waarin het gewone ongewoon is. Praten is heel gewoon. Daarom kun je het nauwelijks onderzoeken. Er ontstaat pas reflectie als er onverhoeds niet meer gepraat kan worden. Dan zie je waar het toe dient en hoe belangrijk het is.

‘Ik zeg niets, ik schrijf’ heeft een bijzondere status. Peter benoemt het als zijn beste ontwerp voor taalbeschouwing. ‘Ik zeg niets, ik schrijf’ is daarmee een persoonlijk paradigma van deze educatieve ontwerper. Je mag ook parel zeggen, in plaats van paradigma. Educatieve ontwerpers zijn parelvissers bij uitstek: voortdurend op zoek naar de allermooiste voorbeelden van onderwijs. ‘Paradigma’ is wel een heel groot woord. Met paradigma’s worden krachtige voorbeelden bedoeld die een bepaalde onderzoekstraditie typeren¹⁰. ‘Parel’ is misschien te romantisch, te weinig wetenschappelijk. De lezer mag zelf kiezen.

Deze persoonlijke parels of persoonlijke paradigma’s, deze allermooiste voorbeelden, wortelen in de beleving van goed onderwijs en herbergen de allerbeste theorie (of anders geven ze toch minstens aanleiding tot allerbest theoretiseren). De stelling is: wie geen mooie voorbeelden van onderwijs kan beschrijven, ontbeert een noodzakelijke kern in de praktijkkennis die nodig is om beroeps- halve onderwijs te verzorgen. Uiteraard is er een ontwikkeling in mooie voorbeelden. Een eerstejaars student heeft over het algemeen andere persoonlijke paradigma’s dan een vierdejaars. Ook is

het geen probleem als je mooiste voorbeelden tegenstrijdig zijn; bijvoorbeeld een geweldig goed hoorcollege, naast een prachtig voorbeeld van leren in een open leeromgeving. Daarmee zeg je dat onderwijs veelvormig is (en behoed je jezelf voor domme, starre, eenzijdige onderwijsideologie).

In de ontwikkelgroep van de projectgroep ‘educatief ontwerpen’ vroegen we lerarenopleiders naar het mooiste voorbeeld van basis- onderwijs in het eigen vakgebied (taal, rekenen/wiskunde, beeldende vorming, etc.). We dachten daar enkele middagen aan te besteden, maar het werd een heel jaar. Voorbeelden waar iets op aan te merken is, had iedereen ruim voorhanden. Maar 100% mooie ontwerpen waren veel moeilijker te vinden. Als lerarenopleider geef je vrijwel nooit een tien, laat staat dat je daar een norm aan wilt ontlenen. Het boek met parelverhalen¹¹ dat uiteindelijk verscheen, bevat van Peter een ontwerp met de (onder)titel: Hoe een ontwerper voor taal Marleen van haar schrijfangst afhelpt. Het artikel laat zien hoe een leraar door het schoolboek op maat te verstellen een leerling aan het schrijven krijgt. Het vakmanschap voor het verstellen van de vooralsnog onvermijdelijke schoolmethoden wordt nog steeds niet systematisch op de lerarenopleiding ontwikkeld. In zoverre is het ontwerp heel actueel.

Anderzijds, als je de auteurs van toen zou vragen of ze nog steeds precies deze in 1987 genoemde voorbeelden als persoonlijke paradigma’s zien, zou je merken dat de meesten zich zowel praktisch als theoretisch ontwikkeld hebben: persoonlijke paradigma’s zijn veranderlijk. Misschien geldt dit minder voor de leidende gedachten in de ontwerpen, zoals ‘mathematiseren’, functionaliseren, integreren, betrokkenheid oproepen, rijk thematiseren, op maat verstellen en dergelijke.

Niettemin: Op geen enkele Pabo hebben de docenten de eigen leidende gedachten en die in hun vakgebied gezamenlijk verbonden met parels-in-ontwikkeling. Jammer, want daarmee zou men voor

aanstaande leraren een enigszins samenhangende leeromgeving voor onderzoek, ontwikkelwerk, training, studie, reflectie kunnen scheppen. De lerarenopleiding bevindt zich in een pre-paradigmatische fase en is dus te kenschetsen als een losse verzameling ambities, reflecties, theorieën en praktijken. Of dat zo ernstig is als het klinkt? Misschien wel. Toch zou het al geweldig zijn als je als docent je eigen parels kent, en de ontwikkeling ervan bij studenten wat meer bewust probeert te laten verlopen. Dat is niet zo moeilijk. Vraag studenten op enkele cruciale momenten van het opleiden (dus zeker niet te vaak!) hun mooiste onderwijsverhalen op te schrijven. Analyseer de verhalen, met studenten, met collega's... en je ziet de feitelijke praktijktheorie-in-ontwikkeling die je studenten met de opleiding bezorgt.

.....

6. De kracht van groepswork kennen en gebruiken

Wie weet hoe de kracht van groepswork kan worden opgewekt, maakt kans in het onderwijs werkelijke ontwikkeling te bewerkstelligen; de meeste mensen die ermee te maken hebben gehad, willen niet meer zonder (of hebben heimwee).

Er zijn educatieve ontwerpers die altijd anderen op sleeptouw nemen en Peter was zo iemand. Hij probeerde voortdurend collega's en studenten in zijn plannen te betrekken. In sommige tijdschriften publiceerde hij zo vaak dat het naar voren schuiven van een mede-auteur goed uitkwam. "Anders denken ze dat ik dit blad in mijn eentje vul." Heel wat studenten, leraren basisonderwijs en collega-opleiders zagen hun naam boven een bijna zelf geschreven artikel; en wisten voorheen niet dat ze zoiets in zich hadden. Een of twee van de minder bescheiden medeburgers onder hen, onthechtten zich en gingen verder alsof ze het allemaal zelf hadden uitgevonden. Peter was daar soms droevig over, al deed hij z'n best het niet te laten merken. Meestal vond hij alles best; altijd waren er nieuwe plannen.

Waarschijnlijk komt de kracht van groepswork het sterkst naar voren als een groep opleiders zich als een echte ontwikkelgroep ziet. De samenwerking is dan niet incidenteel, maar langdurig en gericht op het tot stand brengen van een door de deelnemers dringend gewenste ontwikkeling. De 'ontwikkelgroep educatief ontwerpen' was een sterk voorbeeld van zo'n groep. Het was een qua vakgebied heterogeen samengestelde groep opleidingsdocenten, merendeels prominente vertegenwoordigers van het vakgebied, samen met enkele 'van opleidingsonderwijs vrijgestelden', werkzaam bij de SLO. De taak: educatief ontwerpen uitvinden, uitwerken en in opleidingsarrangementen beproeven. Bij het afscheid van de groep stelde Peter een 'kleine fenomenologie van een ontwikkelgroep'¹² samen, met daarin producties van de deelnemers. De 'kleine fenomenologie van een ontwikkelgroep' geeft enkele tips voor het inrichten van het werk;

nuttig voor wie overweegt de lerarenopleiding (of een bepaald onderdeel ervan) te vernieuwen met hulp van ontwikkelgroepen. Volgens Peter is kenmerkend voor een ontwikkelgroep dat de groep een bepaald taalgebruik ontwikkelt. “Meer dan door wat ook profileert een actie(ve)groep zich door een eigen taalgebruik: het Nederlands ontstond, toen een volk zich wilde afscheiden; de Turbotaal toen een volksdeel zich wilde onderscheiden. Als de ontwikkelgroep een echte groep is geweest, moet er een eigen taal ontstaan zijn om het specifieke zinveld bespreekbaar te maken.”¹³ Om een indruk te geven staan hieronder enkele kernwoorden uit het ‘woordenboek voor educatieve ontwerpers’,¹⁴ maar zonder omschrijving.

Architectuur (metafoor). Advance organizer (eng.). Bakens (metafoor). Context (<Lat). Doelstelling. Drempel (metafoor). Episode (metafoor). Educatieve recensie. Fase (metafoor). Handelingsondersteunend systeem. Interactie. Informatie. Kwaliteit. Leeromgeving. Leidende gedachte. Metafoor. Onderwijsverhaal. Ontwerpverhaal. Organiserend principe. Opening (metafoor). Perspectief. Productie. Ruimte. Reflectie. Reflectie-in-actie. Repertoire (metafoor). Storytelling. Signalement. Stations (metafoor). Try-out.

Kenmerkend voor een ontwikkelgroep is verder waarschijnlijk het ontstaan van een eigen werkwijze. Een kleine greep uit het repertoire:

- Gepersifleerde vergadering. Er is bijvoorbeeld elke bijeenkomst een rubriek ‘mededelingen’, maar die is uitsluitend gereserveerd voor mooie, inspirerende zaken. Zoals: Het mooiste boek dat deze week is uitgekomen, een fraai onderwijsverhaal en dergelijke.
- De enclave. Aangekondigd en voor iedereen merkbaar worden alle zaken die met wanbeleid, de ellende van het verkrijgen van goedkeuring voor projectplannen, financieringsproblemen, managementkwesities of persoonlijke schoolstrijd te maken hebben buiten het werk van de groep gehouden.

- Schriftelijke reflectie. Altijd is er na een presentatie tijd voor schriftelijke reflectie, waarin iedereen dan ook steeds beter wordt.
- Identiteit. Een mooi logo voor de groep is wel het minste...
- Kleine publicaties. Ontwikkelwerk levert altijd genoeg mogelijkheden vast wat te publiceren. Artikelen voor tijdschriften. Geven de groep enige naambekendheid. Maken anderen wellicht nieuwsgierig. Bevestigen de kwaliteit van het werk.
- Onderwijsverhalen. Aantal en kwaliteit van onderwijsverhalen zijn een barometer van de echtheid van het werk.
- Omgebogen critici. Wie het meeste (inhoudelijke) kritiek op een ander heeft, krijgt de volgende keer de voorbereidingsbeurt.
- Productgerichtheid. Dat er een product gaat komen, weet iedereen; misschien is het als een soort dummy al te presenteren.

Maar het belangrijkste is dat iedereen met plezier aan het werk is... Kies een werkwijze die ervoor zorgt dat docenten graag aan de bijeenkomsten meedoen. Bijvoorbeeld omdat het ‘in deze groep echt ergens over gaat’.

.....

7. Jezelf laten zien in het onderwijs

Wie goed is in onderdeel van educatief repertoire, ontdoet het onderwijs van alle schoolse plechtstatigheid en hoeft niettemin aan gezag niets in te boeten.

In een groen verleden interviewde ik enkele mensen in bejaardenhuizen. Ik wilde weten hoe ze op hun schooltijd terugkeken, en vooral, welke herinneringen het krachtigste waren. Het ging maar om enkele mensen, niet om een steekproef of een degelijk wetenschappelijk onderzoek. Twee herinneringen bleken erg sterk. De eerste was de herinnering aan krenking door een leraar. Een heel bejaarde, heel beschaafde heer spetterde van boosheid als hij terugdacht aan een onderwijzer van zijn lagere school. De man had hem behandeld als ‘de kip met het bloedende oor’. “Als ik die man te pakken zou krijgen, ik zou hem het liefst vermoorden. Maar dat kan niet meer, want jammergenoeg is hij al dood.” De andere soort betrof mooie herinneringen aan de enkele keer dat een leraar op school iets van zichzelf liet zien. “De onderwijzer was een strenge man. Maar ik herinner me nog goed dat hij op een dag een wandelstok meebracht. Het was een wandelstok met daarop schildjes met plaatsnamen. Zwitserse plaatsen waar hij had gewandeld. En daar vertelde hij iets over.” Of: “Op een dag nam de leraar een viool mee, een echte viool. Ik zal het nooit vergeten.”

‘Laat jezelf zien in het onderwijs’ klinkt als een uitgeholde tegeltjestekst. Maar ik weet niet hoe ik het anders moet zeggen. Peter Dekkers verstond de kunst om zichzelf als het ware (nu wordt het vaag) mee te nemen in zijn educatieve ontwerpen. Je ziet hem vaak zelf meezoeken naar de problemen of vragen die hij oproept. Echte leraren die alles al weten, doen dat niet. Hij richt zich ook in zijn schriftelijk werk vaak direct tot de lezer, en levert dan ongeunstelde teksten. Als hij kinderen een brief schrijft, is de taal goed te herkennen en toch is een echte brief.

“Beste kinderen,

Sommige mensen zijn zo bot! Vroegen ze me bijvoorbeeld: ‘Is de hond kapot?’ Ik werd zo kwaad! Ze wisten dat hij oud was en niet lang meer te leven had. Dan zeg je zoiets toch niet! Andere mensen deden weer heel erg voorzichtig. Die vroegen bijvoorbeeld: ‘De hond, is hij niet meer?’ En dat werkte me dan weer op mijn lachspieren. Je merkt wel: het is niet gauw goed bij mij.

Ze hadden het veel aardiger kunnen zeggen: ‘Is de hond: doodgegaan, ingeslapen, overleden, gestorven, bezweken, ontslapen, ingesluimerd, ter ziele gegaan, het hoekje om gegaan, aan zijn eind gekomen, eruitgestapt of naar de eeuwige jachtvelden gegaan?’

Voor mijn part hadden ze ook kunnen vragen:

‘Heeft hij: het loodje gelegd, het leven gelaten, zich te ruste gelegd, de laatste adem uitgeblazen, de ogen gesloten, de wereld verlaten?’

Kortom: mijn hond is dood, hij is er geweest. Mijn hond was een mooie reu, een herder. Hij heette Falco en is 8 jaar geworden. Aan het eind van zijn leven kreeg hij steeds meer last van zijn achterpoten; hij kon haast niet meer lopen. Het was een heel lieve hond.

Wil je me helpen? Zet de uitdrukkingen op volgorde vanaf heel bot tot heel overdreven. En omcirkel de uitdrukking die je het meest geschikt vindt voor een rouwadvertentie van mijn hond. Of verzin zelf een betere.

Overleg dan met elkaar. En stuur me de advertentie die jullie zouden opstellen. Misschien kun je ook een tekening maken.

Ik hoop dat jullie me willen helpen.”¹⁵

Zo gezegd lijkt het alsof de aanbeveling ‘laat jezelf zien’ vooral inhoudt dat je over jezelf moet vertellen. Dat is zeker niet de bedoeling. Peter had de brief met hetzelfde effect over de hond van de burens kunnen schrijven. Toevallig was het dit keer zijn hond. Of niet? Volgens mij had Peter in die tijd helemaal geen hond... Peter Dekkers was vrij gesloten over zijn jeugd. Hij wilde er niet veel over kwijt. Het is dan ook geheel tegenstrijdig met de strekking van dit stukje om hieronder een jeugdherinnering + educatieve bewerking op te nemen.

“Mijn mooiste jeugdherinneringen hebben met ome Hent te maken. Elke vakantie logeerde ik bij hem. Hij was de meest ideale oom die je je als kind kunt wensen. Hij had alle tijd voor me, want ‘zijn’ café werd geheel door mijn tante gerund sinds hij op veertigjarige leeftijd had besloten dat ie aan een hartkwaal leed. Hij verdeed zijn tijd voornamelijk met het onderhoud van de grote moestuin en het vee dat ie bezat. Voor mij had ie een kleine hark, een kleine schoffel en een kleine schop aangeschaft, zodat we samen konden werken. Dat gaf een veilig gevoel. Hij hield ook van sjacheren. Als hij bijvoorbeeld hoorde, dat de koningin een exclusieve Engelse ponycar met bijhorend tuig bezat, wist hij die enige andere set op de wereld op de kop te tikken, om die via allerlei kanalen onder de aandacht van het Hof te brengen. En daar vonden ze het wel nodig om exclusief te blijven. Zo handig was mijn oom. En als hij dan gnuivend de winst had opgestreken, gingen we ergens eten ‘in de stad’. Dat was ook wel nodig, want hij had een groot, dik lijf te onderhouden.

Ome Hent hield erg van practical jokes. Hij had er dagen tussen, dat hij achter elkaar mensen aan het vernachelen was. Ook ik was menigmaal zijn slachtoffer. Zo vroeg ie me eens op de veemarkt – want daar gingen we elke week heen – of ik ook eens een koe zou willen kopen. Dat leek me wel wat. Eerst gingen we kijken, hoe dat moest met bieden door handjeklap. Hij instrueerde me, gaf me geld en raadde me een bepaalde koe aan. Die kocht ik voor een schappelijke prijs, want ga als handelaar maar eens gemeen tegen een klein jong opbieden! Hij zei tegen de veeboer “Laat hem maar efkens staan, we halen ‘m zo op.” Wij de stad in. Tijdens het eten vroeg ome Hent me, wat ik de ‘koei’ ging voeren; hoe ik aan dat voer kwam; en hoe ik dat na de vakantie dacht te regelen. De zorgen werden me te veel: door al die vragen brak het zweet me uit. “Weet je wat we doen,” zei ome Hent, “we verkopen dat stomme beest weer.” Nu ging ie zelf handelen en streek de flinke winst op die hij van tevoren al had gepland.”¹⁶

Peters educatieve verwerking bevat een verwijzing naar reversibel gedrag in het onderwijs, wat ook een goede aanduiding is van ‘laat jezelf zien’. Het principe is later ook wel het principe van paralleliteit genoemd. Strijdig zijn dan bijvoorbeeld: Zeggen dat nauwkeurige lesvoorbereidingen heel belangrijk zijn, maar er zelf nooit een maken. Zeggen dat het belangrijk is om boeken te lezen, maar daar zelf nooit iets van laten merken. Schrijven ‘ik vindt dat studenten die niet kunnen spellen de opleiding moeten verlaten’. En dergelijke.

Peter: “Zulke verhalen over vroeger vinden kinderen altijd boeiend: ze stellen altijd vragen. Waarschijnlijk komt dat omdat je jezelf blootgeeft. Er zijn veel momenten in het onderwijs dat leerkrachten dingen van kinderen verwachten die ze zelf niet durven. Het is een goed onderwijsprincipe om je reversibel op te stellen en zelf te beginnen. “ Na het eigen verhaal gaan de kinderen hun verhalen vertellen: “Liefst heel kort, zodat de kinderen snel succes ervaren. (...) Heel geschikt voor het kort verwoorden van ervaringen zijn bijvoorbeeld ‘elfjes’. De vakantieherinnering aan Ome Hent zou je bijvoorbeeld in de volgende elf woorden kunnen weergeven:

*Harkje
schopje, schoffeltje.
Een klein begin,
maar wel heel echt
tuinieren.”*

.....

8. Bindende hoofdwerken in ere houden

Zonder studieus verkregen inspiratie wordt het uiteindelijk allemaal niks. Dus wie zich met dit onderdeel van het educatief repertoire uitleeft, maakt kans op de hoofdprijs: praktisch werk leveren bij het opleiden van leraren zonder in ondiepte te vallen.

Educatief ontwerpen is (in de omschrijving van Fred Goffree) een eenheid van productieve, reflectieve en studieuze activiteit.¹⁷ In de hitte van het werk gaat het studeren snel verloren. Toch hoort het er, nu we hier Peter Dekkers doen en laten als norm nemen, echt bij. Peter was een enorme lezer, altijd in de weer met boeken, maar veellezer hoeft je niet te zijn voor dit onderdeel van het gedragsrepertoire. Hoofdwerk. Dat zoek je! Hoofdwerk: het boek of de boeken die bijna levenslang inspiratie bieden; meestal boeken die achtergrond aan je werk geven, eyeopener zijn; de AHA! boeken. Zulke boeken hou je meestal niet voor jezelf. Ze fungeren als studieus referentiekader voor een groep docenten die zich productief en reflectief bijvoorbeeld op het opleidingsonderwijs stort. Het zijn geweldige boeken; ze houden niet alleen het werk, maar ook de groep enigszins bij elkaar.

‘Zen en de kunst van het motoronderhoud’ van Pirsig¹⁸, is zo’n boek geweest; aanleiding voor indringende reflecties over rationaliteit. Het is maar een voorbeeld. Na een jaar of drie met educatief ontwerpen bezig te zijn geweest, ontdekten we Donald Schön’s, ‘The reflective practitioner’.¹⁹ Het was alsof in dit boek precies stond wat we alsmat probeerden te zeggen. Voor educatieve ontwerpers is het vakmanschap van leraren een heel belangrijke bron; en dan vooral leraren die in staat zijn kinderen op school betrokkenheid te bieden en te bezorgen, en diepgang van leren. Dit is (met een knipoog naar de kunst van het motoronderhoud) niet alleen een kwestie van technische rationaliteit. Aanvankelijk leidde het ontwikkelwerk rond educatief ontwerpen tot enige verwarring bij mensen die onderwijs-

wetenschap meer technisch rationeel opvatten. Deze onderwijswetenschappers kiezen duidelijk een ander uitgangspunt dan ‘inspirerende praktijkkennis’ en ‘op zoek gaan naar mooi onderwijs’. Wat bij educatief ontwerpen ‘een parel van een onderwijsverhaal’ is, kan in de onderwijswetenschappen afgedaan worden als ‘anekdotische kennis’.

We maakten regelmatig onderwijswetenschappers mee die een verhaal over een zwaar bevochten staaltje praktijk met enig dedain als ‘leuke anekdote’ afdeden. (Meestal wetenschappelijke minder-goden met een neiging tot onderwijsideologie, geen grootheden in empirisch onderzoek en theorievorming; maar dit terzijde.) Schön geeft de rechtvaardiging die het werk verdient door voor onze praktijkkennis de aanzet van een nieuwe kennistheorie te formuleren. Waar de technisch-rationele onderwijskundige de praktijk als een chaotische verzameling wispelturige variabelen ziet, die alleen met een empirisch model enigszins geordend zijn te onderzoeken, levert Schön ons de practicus voluit als een ‘reflective practitioner’, wiens kennisontwikkeling direct verbonden is met haar of zijn daden. De kennisontwikkeling betreft – om het in Feyenoordtermen te zeggen – de woorden bij de daden en de woorden die in de daden verborgen zijn. Of zoals het Schön zegt: reflection-on-action en reflection-in-action. Het is niet moeilijk hier de eerder genoemde eenheid van productie, reflectie en studie in te herkennen.

Is dat alles? Ja. Als je het voor het eerst ziet, lijkt het niks, maar het is veel. Het ontwikkelwerk kon ook in wetenschappelijke zin (desgewenst) mee blijven tellen. Bovendien zegt het idee van ‘the reflective practitioner’ nog net niet dat het opleiden van leraren beter gaat als je studenten voor belangwekkende productieve taken zet (of die door hen laat zoeken), om van daaruit reflectie, studie en onderzoek te initiëren. Dus niet ‘eerst de theorie, dan de toepassing’, maar eerst een mooie productieve taak en dan ook het onderzoek en het studeren beslist niet vergeten.²⁰ Als dit lukt, wordt de Pabo veel meer dan nu een ‘design & research academy’. Een mooie op-

gave voor de toekomst. En binnen het curriculum (dus ook zonder alles overhoop te gooien) door afzonderlijke docenten goed, maar gedeeltelijk, te realiseren.

Andere hoofdwerken? Specifiek voor taal en Nederlands zie je bij Peter steeds twee hoofdwerken opduiken. Het eerste is 'Wishes, lies and dreams' van Kenneth Koch²¹. Dit boek is de basis is voor 'gedichten maken op school', maar blijkt ook in later werk voortdurend inspiratiebron. Het tweede boek is 'De taal en het leren' van James Britton²², over de rol van taal in het ontwikkelingsproces van kind tot volwassene.

Moet je nu deze boeken gaan lezen? Is dat de boodschap? Kwaad kan het beslist niet. Maar het mooiste beeld levert toch de gedachte dat zomaar een groep opleidingsdocenten de tijd neemt een paar prachtboeken op het spoor te komen en te bestuderen. Of zijn die docenten er al? Of nog steeds? Want dan is het, onbedoeld, een bijna beledigende suggestie om naar 'hoofdwerken' te zoeken en er vrije studietijd aan te besteden. Daar moeten we de komende tijd eens naar vragen.

.....

9. Als leraar homo ludens blijven

Wie dit onderdeel van educatief repertoire leert beheersen, wordt alsmaar menselijker. In de wereld van studenten en kinderen is daarmee voor lerarenopleiders vooruitgang te boeken. Maar of je er een hogere salarisschaal van krijgt?

De tragedie van een onderwijzer is dat hij zich in twee werelden thuis moet voelen, de wereld van kinderen en de wereld van de volwassenen; bijgevolg wordt hij in geen van deze werelden volledig geaccepteerd. Voor kinderen blijft hij uiteindelijk een volwassene, voor volwassenen is hij net te veel één met kinderen. Deze uitspraak is naar verluidt door de pedagoog Langeveld gedaan²³. Op de een of andere manier past de uitspraak bij Peter, maar zonder dat hij er een tragische held van wordt. Deze educatieve ontwerper kan af en toe spelen zoals kinderen dat kunnen, en hij zet dit vermogen professioneel (heel volwassen dus) in. Het lijkt wel of hij, ouder wordend, onderwijs als spel steeds serieuzer gaat nemen en er alsmaar beter in wordt.

Een hoogtepunt is het educatief ontwerp waarin hij als oude schrijver, die al veel boeken heeft geschreven, geen stof meer heeft en hierover met de klas van zijn onderwijzende dochter via de fax een uitwisseling van gedachten heeft. De kinderen willen eerst weten of hij wel echt een schrijver is. Dus bezoekt hij, niet zonder fysieke moeite, de klas met enkele van zijn boeken onder de arm. De kinderen zien meteen: dit is een echte schrijver, en ook behoorlijk oud. Ze kunnen zich goed voorstellen dat je als oude schrijver op een gegeven moment geen idee meer hebt waarover je nog moet schrijven en de hulp van kinderen nodig hebt. Dus gaan ze hulp bieden, onderwerp kiezen, stof verzamelen, eerste teksten schrijven; ze volgen daarbij precies de volgorde die Peter al sinds jaar en dag voor stel-onderwijs verdedigt, en dat is niet per ongeluk. Peter faxt intussen raad en daad, zelf komt hij (schrijft hij) ook al weer een beetje op

gang. Twee werelden komen bij elkaar, de kinderwereld en de volwassenenwereld, en er is niets tragisch aan. Wel zie je dat het veel gevraagd is om in de raakvlakken jezelf te blijven. Het ontwerp heeft ontroerende schoonheid en eenvoud.

Tragisch is wel dat van dit ontwerp niets bewaard is gebleven, nog geen snipper faxpapier konden we vinden. Wel kwam na veel zoeken een bijzonder geslaagde voorloper van het ontwerp op tafel. Peter gebruikt in het ontwerp twee technieken; die van het 'perspectief bieden' (als er voor kinderen een aantrekkelijk perspectief is om naar toe te werken, gaat het je als leraar moeite kosten ze bij te houden) en die van verhalend ontwerpen. Fragmenten van de tekst²⁴ geven van het ontwerp een goed beeld.

"Het motivatieprobleem bij het schrijven is niet zomaar op te lossen. Het enige dat een individuele leraar kan doen, is: zoeken naar een leeromgeving die de kinderen uitdaagt tot schrijven en waar kinderen zich betrokken bij voelen. Dat kan bijvoorbeeld binnen de context van een verhalend ontwerp. Merel Brouwer maakte samen met de kinderen van haar stageklas op basisschool De Kameleon in Utrecht een boek, dat ook daadwerkelijk werd uitgegeven onder de titel 'Echt groep 8 weer!'"

Start

"Merel nam contact op met de Stichting voor Mooi Onderwijs. Ze smeedden het volgende complot. Een van de medewerkers van de stichting kreeg zogenaamd de opdracht om een boekje te maken over het schoolleven in de basisschool. In een brief aan de kinderen schreef hij dat dit hem moeilijk viel. Hij vond dat hij te weinig wist over de ervaringen van kinderen op school. Iemand had hem getipt om het de kinderen zelf te vragen; tenslotte zijn zij de deskundigen." Er is altijd veel discussie over de vraag of je in een verhalend ontwerp kinderen voor de gek mag houden. Peter was er geen voorstander van (en ik nog minder). Merk op hoe het liegen over de opdracht om een boekje te schrijven maar heel kort wordt volgehouden.

Al snel doet de schrijver de ontdekking dat hij het schrijven beter helemaal aan kinderen kan overlaten. "De kinderen reageerden meteen enthousiast. Ze vonden het een goed idee om de schrijver in de klas uit te nodigen. En er werd een interview met hem voorbereid. Hij kwam en de kinderen vuurden allerlei vragen op hem af. (...) Toen de schrijver weg was, werd er gebrainstormd over de onderwerpen (hoofdstukken) en over de vraag wat er nog meer in zo'n boek zou kunnen komen.

Dat leverde het volgende lijstje op:

- de eerste schooldag (kleuterschooltijd)
- kamp/schoolreisjes
- de toekomst (het voortgezet onderwijs)
- straf
- feestdagen/vakanties
- pesten en ruzie
- verjaardagen
- sportdag
- meesters en juffen.

Bij het eerste onderwerp kwamen de kinderen maar moeizaam op gang. Daarom werd de juf uitgenodigd die de kinderen in de onderbouw hadden gehad. Die vertelde bijvoorbeeld dat Richard nooit in de kring wilde blijven zitten, maar altijd naar de bouwhoek liep en daar zat te slapen of te spelen. Door dit bezoek kwamen de herinneringen weer boven."

Stimulans via de fax

"Tijdens het project faxte de schrijver een paar keer. Dat stimuleerde de kinderen. Het was ook een goed middel om de gang van zaken bij te sturen." Peter faxt de kinderen zonder enig vertoon van schoolseheid. Hij is gewoon zichzelf en wil van de kinderen weten of zij, net als hij, ook de pest aan schoolzwemmen hadden. "Of vonden jullie het juist leuk? (Zelf durfde ik niet met mijn hoofd onder water! Ik heb zwemmen geleerd om boven water te kunnen blijven.)"

“Al gauw ontving de schrijver de eerste resultaten. Verdriet en vreugde uit de beginperiode bleken uit bijdragen als:

Een voorbeeld

De kleuterklas

De eerste schooldag moest ik huilen toen mijn moeder wegging.

Als je jarig was dan moest je een halfuurtje later komen.

Toen gingen de andere kinderen en de juffrouw zich verstoppen.

En dat vond ik niet leuk. Want ik ging huilen.

Nog een voorbeeld

Uitdelen

Vroeger bij de kleuters, als we jarig waren, vierden we dat altijd heel leuk. We gingen dan op een stoel staan en dan gingen de andere kinderen zingen. Ik ben op dezelfde dag jarig als Joyce. Je mocht nooit zeggen wat je ging uitdelen. Als het pauze was moesten alle kinderen hun ogen dicht doen behalve de jarige. Die kreeg een toverstokje en die moest om een tafeltje lopen en dan zeggen: hocus, pocus, pilatus pas. En dan moest je de doek van de mand afhalen en iedereen mocht zijn ogen weer open doen. Ik deelde altijd cakejes met chocoladesaus erover uit.

Nieuwe stimulansen

“Na een maand was de rek er wel een beetje uit. En Merel vond het belangrijk dat de kinderen zouden gaan samenwerken. Daarom vroeg ze hun wat er zou moeten gebeuren voordat ze de definitieve tekst naar een uitgever konden sturen. Dit gesprek leverde onder meer op:

..... dat de teksten geselecteerd moesten worden;

..... dat ze op spelling gecontroleerd moesten worden;

..... en dat ze op de computer moesten komen.

De klas werd verdeeld in vijf groepen, die beurtelings een taak vulden. En er werd een coördinator aangesteld, ook per toerbeurt. Zo ontstond een bedrijfje.

De schrijver kwam nog een keer in de klas, om het probleem van het uitgeven van het boek te bespreken. (...) Vanaf toen hadden de kinderen er een taak bij: het zoeken van adressen en telefoonnummers van uitgevers. Er gingen drie brieven de deur uit: naar Bruna, naar het Utrechts Nieuwsblad en naar Radio Midden Nederland. Al gauw kwam er een brief van Bruna terug, positief maar toch afwijzend. Ze gaven zulke boeken niet uit. Maar ze stimuleerden de kinderen wel om door te gaan. Een journaliste van het UN kwam de kinderen interviewen. Er is ook werkelijk een stuk over het project in de krant gekomen. Ook Radio M.N. toonde belangstelling. De kinderen bereidden terdege voor welke vragen ze konden verwachten. Het interview liep als een trein. En de teksten en gedichten kwamen er ook goed uit. Door de aandacht van de media werden de kinderen steeds enthousiaster. Ze besloten ook het TV Weekjournaal aan te schrijven. Het project kwam ook op het Jeugdjournaal.”

Een echt boek

“Ondertussen kwam er goed nieuws van een kleine drukkerij uit Soest, die wilde sponsoren en helpen bij het uitgeven van het boek. (...) Er moest geld komen. (...) We rekenden uit dat de boeken voor f 20,- verkocht moesten worden. De kinderen stelden een brief samen waarmee ze konden lobbyen. Het boek verscheen. Er kwam een echte presentatie van het boek op Hogeschool Domstad, waarbij de wethouder van onderwijs het eerste exemplaar ontving.”

Heb je opgemerkt dat dit hele project is uitgevoerd door een student aan een Pabo? Aanvankelijk zelfs zonder groot enthousiasme van haar mentor. “Merel’s mentor leek het aan het begin van het project veel te hoog gegrepen voor deze moeilijke klas met 33 kinderen met groot niveaoverschil. En zeker ook, omdat de activiteiten op stagedagen moesten plaats vinden.” De Pabo laat hier echte kwaliteit zien; moesten we vaker doen: onderwijsverhalen publiceren over wat er allemaal tot stand wordt gebracht.

10. Plezier als waarde hoog houden

Educatieve ontwerpers werden er vroeger wel van beschuldigd dat van hen 'alles leuk moest zijn in het werk en in het onderwijs'.

De beschuldiging was niet terecht. Als antwoord werd 'het bestrijden van leukologie' een van de speerpunten. In leukologisch onderwijs is leuk de hoogste norm. Wie dit onderdeel van repertoire beheerst, snapt meteen hoeveel plezier een mens met het bestrijden van leukologie kan hebben.

Plezier is een waarde om hoog te houden en Peter Dekkers ontwikkelde een heel repertoire om dat te doen. Als we samen een nieuwe klus moesten aanpakken, had hij bijzonder veel plezier in het 'uitstellen van het werk tot het laatste half uur'. We praatten dan enkele uren over onderwijs, bespraken een nieuwe didactische vondst, vertelden mooie en meewarige verhalen over geweldige of heel zielige leraren (iets uit de serie 'zwarte humor over onderwijs') of wat ook. Als het laatste half uur in zicht kwam, daar kon je de klok op gelijk stellen, zei Peter iets als: "Zeg moesten wij niet een artikel schrijven? Nu hebben we nog maar een half uur!" Waarna een hele ochtend uitstel zich samenbalde in een gloedvol half uur samenwerken aan dat wat, liefst op korte termijn, af moest zijn. Uiteraard lukte dit prima. "Eigenlijk is een half uur nog te lang", zei Peter dan en ging er met pretogen en al vandoor.

Gestandaardiseerde saaiheid werd onmiddellijk bestreden. Het hele idee dat je zou gaan vergaderen over een tekst was hem, bijvoorbeeld, een doorn in het oog. Je hebt een conceptrapport of iets dergelijks geschreven en legt het voor aan een groep. Pagina voor pagina wordt de tekst doorgenomen, waarbij mensen opmerkingen mogen maken van het type 'deze zin loopt niet, daar moet je nog even naar kijken'; 'als je paragraaf 5 nu naar voren haalt en paragraaf 3 naar achteren'; 'ik vind de conclusie nog niet scherp genoeg'; 'er zit een typefout in zin dertien'; etc. Peter vond: "Als je iets veranderen wilt,

doe het dan, zadel mij daar niet mee op." Hij speelde graag het ik-geef-het-door-en-verscheur-jij-het-maar-spel. Als hij dit spel met je speelde, kreeg je een kant en klare tekst met de mededeling dat hij er nooit meer iets van wilde weten. "Ik geef je de tekst en de verantwoordelijkheid voor de inhoud, ga je gang! Wil je alles anders? Doen! Wil je de hele tekst verscheuren? Mag! Alleen moet je dan wel zelf een andere maken. Wil je iets veranderen? Niet aan mij vragen of het mag, gewoon doen! Ik zie het wel als je klaar bent." En dan weer die pretogen. Want hij wist heel goed wat hij je aandeed.

Plezier, plezier. Er is zoveel te vertellen. Op elke opleiding probeert men op allerlei manieren om 'schoolvakken' te laten samenwerken. De meeste schoolvakken kennen een eigen vakdidactiek (al dan niet veelvorming) en het is onhandig als studenten op eigen houtje eenheid en verscheidenheid van al die schoolvakdidactieken op het spoor moeten zien te komen. Veel plezier leverde Peter en collega's de SIAV groep op. SIAV staat voor Stuurloos In Andermans Vaarwater. De groep nam hiervoor hele middagen; docenten Nederlands, muziek, drama, bewegingsonderwijs en onderwijskunde gaven les in elkaars vak – maar wel in het bijzijn van zoveel mogelijk anderen. Je zou het zo weer willen proberen, uit nieuwsgierigheid naar de openbare collegiale reflectie die er uit voortkomt en naar de effecten op de leeractiviteiten van studenten. Het blote feit dat docenten met zichtbaar plezier samenwerken zou al een mooie voorbeeldfunctie kunnen hebben.

Plezier ligt bijna altijd op de loer als Peter voor het basisonderwijs aan het ontwerpen is, of als hij mooie vondsten van studenten doorgeeft. Om meteen ook een voorbeeld te geven van spelen in andermans vak, kiezen we een verhaal over Peters tekenonderwijs.

Op de school van Marjolein is (vertelt Peter in een niet te dateren stencil) de tekenhoek niet zo in trek. Het is de bedoeling dat je in deze hoek iets natekent en dat vinden de kinderen saai. "En dus (!; e.v.) vindt Marjolein, moet er iets gebeuren. Zij loopt wat ontwerpprincipes

af: actualiteit inzetten, een lokkend perspectief maken, humor. En daar ergens tussenin ontstaat haar nieuwe ontwerp: Als de kinderen in de tekenhoek komen ligt daar een blozende appel op hen te wachten. In het onderwijs zijn die meestal niet om op te eten, maar om het delen mee uit te leggen. Maar deze is echt om op te eten. Maar je moet hem wel verdienen: Eerst goed natekenen; dan mag je één hap nemen en weer natekenen; vervolgens nog een hap en een tekening; en dan mag ie op tot de kroes, die tenslotte ook nog eens wordt afgebeeld. Zo komt een mooi vierluik tot stand, dat een proces vertoont. De eerste groepen vinden het fantastisch. “Wanneer mag ik in de appelhoek?”, zeuren ze. De kinderen die de appel helemaal aan het opeten zijn, gaan met opzet uitvoerig kauwend en smakkend voor diegenen staan, die nog niet zijn geweest. Gaandeweg ontstaat er ook een mode: de kroes ook nog opeten, zodat je aan het eind alleen maar een steeltje en wat pitten hoeft te tekenen. Voor de laatste groep is de lol er eigenlijk al af. Totdat een tekengroep onderbroken wordt door een les bewegingsonderwijs. “Ik laat hem liggen tot hij bruin is”, zegt een pienter manneke, op zijn kroes wijzend. Na de gymles rennen ze naar de appelhoek om te zien of de kroes al smerig genoeg is om na te tekenen.”

Beste tekenleraren, wil je eens in de geest van Peter ontwerpen, verzin dan eerst een vergelijkbaar staaltje taalonderwijs en wissel dan het resultaat uit. Doe aan openbare, kritisch-opbouwende reflectie en schakel studenten in bij het maken van vervolgonwerpen. Als het moeilijker lijkt dan het is, komt dat alleen omdat je het nooit hebt gedaan (☺).

Plezier was bij Peter ronduit enthousiasme als er pionierswerk te doen was. Ik herinner me nog levendig hoe educatief ontwerpen startte. We zaten met z'n tweeën te werken in een bekend café-restaurant in Amersfoort en Fred Goffree, ook lid van het SLO projectteam dat voor de Pabo werkte, kwam langs en sprak voor het eerst de woorden ‘educatief ontwerpen’ (hij had ze van Harry Stroomberg, indertijd hoogleraar andragogie aan de UvA) en ze sloegen in als

een bom. Er was een onmiddellijke erkenning van het belang van educatief ontwerpen voor leraren en a.s. leraren. “We gaan hier direct, meteen en subiet een artikel over schrijven”, zei Peter. Fred (die een hekel heeft aan artikelen over onderwijs zonder onderliggende activiteit in het onderwijs) vond dat we dan eerst iets moesten doen, in het onderwijs dus. En dat gebeurde, jaren lang.

Pionierswerk ondernemen, levert je – ook als opleider van leraren – een prachtige tijd op. Pionierswerk start met het gevoel iets moois onder handen te hebben. Men zegt dat niet iedereen geschikt is voor pionierswerk. Geloof dat maar niet.

.....

11. Opdrachtkaarten maken

Wie dit onderdeel van educatief repertoire beheerst, weet dat schoolboeken niet zaligmakend zijn, maar ook niet zomaar weg te werpen – en heeft gezocht naar nieuwe manieren om leeromgevingen van aanbod en structuur te voorzien.

Dit laatste onderdeel van Peters repertoire heeft hij bijna zijn hele leven beoefend. Al in zijn eerste boeken zoekt hij naar een systeem dat de leraar meer vrij kan maken van het werken met een schoolmethode.

In Werkplan deel 1, over voortgezet lezen, gepubliceerd in 1979, wordt de kaartenbak met lesideeën aan de lezer voorgesteld. “In Zeist is – na veel geëxperimenteer – een systeem ontwikkeld waarvan we denken, dat het navolgbaar is. Het gaat om de ontwikkeling van een kaartenbak met lesideeën op het gebied van taalonderwijs. (...)”²⁵

In deel 4 van de serie Werkplan Taal heet de bak intussen ‘de Zeister kaartenbak voor leerkrachten’. “De Zeister kaartenbak voor leerkrachten is slechts een hulpmiddel. Maar een hulpmiddel, dat bevrijding van het schoolboek kan betekenen. (...) Zo’n Zeister kaartenbak heeft indelingskaarten en kaarten met lessuggesties. De indelingskaarten geven een gezamenlijk overzicht van de doelstellingen. De leskaarten omschrijven zowel het doel als de lessuggestie heel kort (uitvoerige beschrijvingen zouden de toepasbaarheid beperken). De ideekaarten moeten eigenlijk niet meer dan geheugensteuntjes zijn.”²⁶

Het gaat wat ver hier het hele systeem van de indelingskaarten te bespreken; ze brengen het hele gebied van het taalonderwijs in kaart. Enkele voorbeelden van de tientallen ideekaarten in de serie Werkplan Taal:

Luisteren A.1 (kennen)

Doel: Inzicht in soorten vragen die mensen stellen.

Idee: Vragen knippen.

- Gedurende een week verzamelen allen vragen uit kranten en andere geschreven teksten.
- Ook worden gehoorde vragen genoteerd.
- Gezamenlijk worden de vragen gecategoriseerd.

Luisteren A.2 (kunnen)

Doel: Te moeilijke teksten toch uitluisteren

Idee: Samenvatting vooraf.

- In het kort vertellen waarover het gaat.
- Als de tekst er zich toe leent, belangrijke momenten tussentijds naspelen.
- Achteraf vragen stellen op geïnterpreteerd begripsniveau.

In de tijd van de Zeister kaartenbak dacht nog niemand aan het ontwikkelen van een digitale kaartenbak waar iedere leraar en aanstaande leraar via internet kaarten aan toe kan voegen of uit kan halen. Anno nu zou dat (technisch gezien) makkelijk kunnen. En iets vergelijkbaars is voor kinderen te maken.

In latere jaren schrijven Peter (en zijn studenten) de opdrachtkaarten namelijk niet langer voor leraren, maar voor kinderen. De Zeister kaartenbak verdwijnt uit de boeken, ervoor in de plaats komt een grote verzameling opdrachtkaarten voor kinderen. “Hoe komt het, dat je zelf zo weinig opdrachtkaarten voor kinderen maakt? ‘Geen tijd voor’, hoor ik je al zeggen. ‘Onzin!’, repliceer ik even (on)redelijk. Ik ken geen ontwerpactiviteit die meer rendement oplevert. Ga maar na:

- Je besteedt eenmaal tijd aan het schrijven van een korte tekst.
- Oneindig veel malen kunnen oneindig veel kinderen daar oneindig veel jaren aan werken.
- En die kinderen kunnen daar aan werken zonder jouw tussenkomst.”²⁷

Een voorbeeld:

Voornamen

Weet jij eigenlijk waar je voornaam vandaan komt? Hebben je ouders je naar iemand uit de familie ‘vernoemd’? Of heb je een naam gekregen die in de mode was toen je geboren werd? Sommige namen bestaan al eeuwen; andere lijken gloednieuw. Een liefdesroman uit de middel-eeuwen heet “Floris ende Blanchefflor”. De eerste naam komt nu nog regelmatig voor; de tweede niet. Blancheffleur betekent ‘witte bloem’. Een hedendaagse naam die daarop lijkt is: Bianca, ‘witte’. En die naam heeft een koningin in de twaalfde eeuw al gedragen. Veel namen uit onze tijd lijken nieuw, maar zijn eigenlijk variaties op oude namen. In Nederland zijn dat meestal oude Germaanse of Grieks-Romeinse namen. De naam van prins Bernard bijvoorbeeld komt van ‘bern’ (= beer) + ‘-hard’ (=sterk): sterk als een beer. (Veel oude Germaanse namen zijn een samenstelling van twee woorden.) En de naam van prinses Juliana heeft een Romeinse achtergrond. Waarschijnlijk betekende het zoets als ‘jeugdige’.

Overigens letten mensen nu niet meer op betekenissen. Ze kiezen een naam omdat ze hem mooi vinden klinken, of omdat ze een kind willen ‘vernoemen’ naar iemand anders. Dat kan een familielid (bijvoorbeeld een grootvader) zijn of iemand die zij bewonderen, bijvoorbeeld ‘Maarten’ naar Luther. Er is een mode in namen: Kim, Dennis, Niels en Chantal zijn daarvan voorbeelden. Soms zijn er ook soorten namen in de mode in een bepaalde omgeving. Wanneer iemand zijn kinderen Marieke en Brechtje noemt, heb je aardig kans dat je met een lerares Nederlands te maken hebt. Bij Jan-Hein denk je eerder aan hockey dan aan voetbal. De meisjesnamen ‘Jantje’ en ‘Aaltje’ verwacht je in vissersplaatsen; en Sjeng in Limburg.

Zoek je naam op in een “Woordenboek van voornamen”; of probeer er op een andere manier achter te komen wat je naam betekent. Vraag thuis hoe ze aan je naam gekomen zijn: ben je naar iemand vernoemd? En als je meer dan één voornaam hebt, ga die dan ook na. Misschien zijn er thuis nog foto’s uit de tijd dat je net was geboren; of is er ook nog je geboortekaartje.

Het belangrijkste (vaak herhaalde) schrijfadvis voor het schrijven van opdrachtkaarten is: Praat tegen kinderen. “Je moet de kinderen het gevoel geven, dat je tegen ze praat. Dat kan door gewone omgangstaal te gebruiken; en door het gebruik van de tegenwoordige tijd. In de gewone omgangstaal stellen mensen veel meer vragen dan je in teksten tegenkomt. Verder heeft niet elke zin een persoonsvorm. Mondelinge omgangstaal is ook niet zo definitief. Een goede truc is: stel je je lezer voor als iemand die met je praat.” Ook staan Peters opdrachtkaarten altijd vol feiten en wetenswaardigheden.

We moeten eindigen. Afscheid nemen. Als je het begin van dit boekje al hebt gelezen, weet je wat ons te doen staat. Er moet een opdrachtkaartje gemaakt worden over groeten. Peter is er, in een ontwerpverhaal voor zijn studenten, zelf ook mee bezig en liet ons zijn eerste resultaten zien. Eerst laat hij een half af opdrachtkaartje zien:

Groeten

Wat zeg jij als je ergens weggaat? ‘Doei’, ‘Goedemiddag’, ‘Aju’, ‘Tot ziens’, ‘De ballen’ of ‘Bye’? Dat ligt aan de personen die je hebt ontmoet, hè? Tegen je oma kun je toch moeilijk zeggen ‘Nou, de mazzel?’

Ook als je ergens binnenkomt, kun je op allerlei manieren groeten.

“Nu moet het kaartje nog verder afgemaakt worden. Het moet leiden tot een activiteit. Je zou bijvoorbeeld eerst nog wat informatie kunnen geven over ‘groeten’. En dan de verschillende manieren van groeten kunnen laten ordenen vanaf ‘zeer deftig’ tot ‘heel gewoon’; of vanaf ‘tegen onbekenden’ tot aan ‘tegen mijn vrienden.’” Voor ons, schrijver en lezers, geldt bovendien dat we moeten vragen een groet te bedenken voor iemand die is overleden. Dat maakt het wel een stuk moeilijker!

De opdrachtkaart over het groeten is uiteindelijk terecht gekomen in het JSW-boek ‘Onderwijs in taalbeschuwing’.²⁸ Het is nu een kant-

en-klare opdracht. Wie de opdrachtkaart na wil lezen; hij staat op bladzijde 13. Belangrijk is te verzinnen wat je aan kinderen vraagt te doen. Voor onze groet ten afscheid van Peter krijgen we op de kant-en-klare opdrachtkaart nog wel enige hulp.

“Er zijn tal van manieren waarop mensen elkaar groeten. Je kunt minstens drie soorten groeten onderscheiden:

..... Wensen dat God je beschermt, zoals het Engelse ‘Goodbye’, wat een samentrekking is van ‘God be with you’ (God zij met je). Turken zeggen iets dergelijks: ‘Allaha ismaraldik’;

..... Wensen dat je elkaar zult terugzien, zoals ‘Tot ziens’, ‘Auf wiedersehen’, ‘Au revoir’, ‘Arrivederci’ (Italiaans voor: ‘Tot we elkaar weerzien’);

..... Wensen van vrede, voorspoed, geluk of gezondheid, zoals ‘Vaarwel’, ‘Shalom’ (Hebreeuws) of het Indonesische ‘Salamat’.

Van zoveel hulp van de betrokkene valt een mens stil. En dat is het afscheid. Even geen woorden meer.

.....

Epiloog

Kort na de stilte van de groet begint het nadenken opnieuw. Het wroeten in het mooie werk van deze educatieve ontwerper is niet makkelijk af te ronden. De gedachten blijven boven het werk cirkelen. Het blijft vreemd dat een educatief ontwerper als Peter Dekkers tot zo'n onmiskenbaar mooi oeuvre en bijhorende mooie opleidingspraktijk komt, zonder dat er sprake is van toepassing van enige algemene onderwijskunde over opleidingsonderwijs. Is Peter Dekkers, bijvoorbeeld, een sociaal constructivist te noemen? En is het waardevol, nuttig of noodzakelijk om dit te weten? Levert de uitspraak 'Peter Dekkers was een sociaal constructivist' enige meerwaarde aan zijn werk? Volgens mij niet. Andere vraag. Deed Peter aan competentiegericht onderwijs avant la lettre? Misschien wel: het samen met studenten onderzoek doen, bijvoorbeeld, komt er dicht bij. Of gaf hij goed onderwijs *ondanks* de vigerende opleidingstheorie? Is zijn onmiskenbaar mooie onderwijs onderwijskundig indifferent tot stand gekomen? En als dat zo is, wat zegt dat dan over de onderwijskundige concepten van opleidingsonderwijs?

De vragen zijn belangrijk. De antwoorden leveren een bijdrage aan de achterliggende kernvraag of de onderwijskundige invloed op het opleidingsonderwijs zich de laatste veertig jaar al dan niet heeft beperkt tot Fashionable Nonsense. De laatste veertig jaar zijn er immers nogal wat verschillende onderwijsconcepten over de lerarenopleiding uitgegooid en (als ik het goed zie) niets schijnt ooit echt gewerkt te hebben. Er zijn uiteraard ook alternatieve verklaringen. Het zou bijvoorbeeld ook zo kunnen zijn dat we doorgewoond *geen goede woorden* hebben om anders dan min of meer grootschalig over onderwijs te theoretiseren; dat schept dan automatisch een kloof tussen theorie en praktijk en levert een werkelijke noodzaak om een 'new epistemology of practice' (Schön) te ontwikkelen.

Hoe dit ook zij, je hebt geen 'sociaal constructivisme', 'competentiegericht onderwijs' nodig om zoets elementairs als 'nieuwsgierig zijn' in het opleidingsonderwijs te kunnen uitleven.

Als je iets van Peter Dekkers wilt leren, leer dan om te beginnen het eenvoudig mooi menselijke van nieuwsgierigheid en productiviteit, cultiveer een afkeer van plechtstatigheid, werk zelf kritisch en ook samen, doe niet angstig over een gedurfd ontwerp of een goed onderzoek, zeur niet voortdurend over de tijd die alles kost en keer je niet af van theorie, maar hou bij dit laatste voor alle zekerheid rekening met de mogelijkheid dat het gaat om een tijdelijke nieuwigheid uit de onderwijskundige wasmiddelenindustrie. Volgens mij kom je dan in het onderwijs heel ver.

Biografie

Peter Dekkers; geboren 10-11-'39, overleden 25-7-'07

1960 Eindexamen gymnasium (alpha)
1960 – 1962 Militaire dienst
1962 – 1968 Studie Nederlandse taal en letterkunde aan de Universiteit van Utrecht (doctoraal examen)
1968 Docent aan de kweekschool St. Jozef (alleen jongens) in Zeist
1970 Docent aan de Pedagogische Academie St. Jozef (gemengd) in Zeist
1984 Docent aan resp. Pabo Domstad, Domstad Academie en Hogeschool Domstad in Utrecht
1990 Vervroegd uitgetreden (eenmalige 50+ regeling), start met Stichting Mooi Onderwijs

Overige

1979 – 1982 Voorzitter van de VON (Vereniging van Onderwijs in het Nederlands)
1980 – 1991 Lid van resp. de projectgroep LOBO en de projectgroep Educatief Ontwerpen van de SLO in Enschede
1990 – 2002 Eindredacteur van Opmaat, blad van Domstad Academie/Hogeschool Domstad
2001 – 2002 Eindredacteur JSW-reeks

We hebben afgezien van een opgave van artikelen in tijdschriften en van rapporten. In sommige tijdschriften schreef Peter Dekkers vaak. Een korte opsomming van deze tijdschriften, met een door Annelies Dekkers gemaakte schatting van het aantal artikelen:

..... Moer, tijdschrift van de VON;
> 20 artikelen vanaf de 70-er jaren tot 2000
..... JSW; > 30 artikelen in de jaren 70/80
..... De Vacature; > 50 artikelen, begin jaren 80
..... Levende Talen; 5, 6 artikelen in de jaren 70/80
..... De wereld van het jonge kind; jaren 60/90, > 15 artikelen
..... Opmaat; 1990 – 2002
..... Praxisbulletin; jaren 80/90, > 30 artikelen.

Noten (Endnotes)

- 1 Een kopie van een getypte, niet gepubliceerde tekst voor studenten, met als aanduiding niet meer dan: 1. Lectori salutem.
- 2 Annelies Dekkers, Peter Dekkers, Heleen Rutting. *Gedichten maken op school*. Praxis 5, Malmberg, Den Bosch, 1e dr. 1975.
- 3 Héél modern; ze bestaan nog niet.
- 4 Dit beeld ergens gelezen; waarschijnlijk in vroeg werk van G.K. van het Reve.
- 5 Praxis Bulletin, jaargang 10 1992/1993.
- 6 Peter Dekkers, *Onderwijs in stellen*. JSW Boek. Zwijsen, Tilburg, 1994; pag. 97.
- 7 Ibid.
- 8 Ibid; pag. 19.
- 9 Peter Dekkers, *Onderwijs in taalbeschouwing*. JSW Boek. Zwijsen, Tilburg, 1997; pag 66/67.
- 10 Thomas Kuhn, *De structuur van wetenschappelijke revoluties*. Boom, Meppel/Amsterdam, 1987 (4e dr; 1e dr 1972)
- 11 Erik Vos, Peter Dekkers, Fred Goffree (red.). *Educatief Ontwerpen 2 – Voorbeelden, reflecties, analyses*. Uitgeverij Bekadidact, Baarn, 1987.
- 12 Peter Dekkers (samensteller), *Kleine fenomenologie van een ontwikkelgroep*. Pg Pabo/SLO: educatief ontwerpen. Enschede, 1991.
- 13 Ibid; pag 9.
- 14 Eerder, uitvoeriger en met beschrijvingen opgenomen in: F. Goffree, H. Stroomberg, E. Vos (red.) Educatieve ontwerpers over hun vak. *Mededeling 32*, SLO, Enschede 1990.
- 15 Zie noot 6; pag. 70.
- 16 Peter Dekkers, Op vakantie. In: Praxis Bulletin 10, juni 1990.
- 17 Zie noot 12. Daarin: Fred Goffree, Wat de reus leert en meer.
- 18 Robert Pirsig, *Zen en de kunst van het motoronderhoud*. Uitg. Bert Bakker, Amsterdam 1976.
- 19 Donald A. Schon, *The reflective practitioner – how professionals think in action*, basic books, New York 1982.
- 20 Overigens komt ook binnen de eenheid van productie, reflectie en studie toepassing van theorie voor. Dat kan ook niet anders: bij het bestuderen van een onderwijstheorie wil een mens graag weten of deze in de praktijk werkt, en onder welke omstandigheden.
- 21 Kenneth Koch, *Wishes, lies and dreams*. Vintage books, Chelsea House Publishers, Toronto 1970.
- 22 James Britton, *De taal en het leren*, aula pocket 504, Het spectrum, Antwerpen 1975 (2e dr.; 1e dr. 1970).
- 23 Al kon ik het helaas in zijn werk niet terugvinden.
- 24 Een bijlage van Peters Dekkers bij een onbekende tekst, niet gepubliceerd.
- 25 Peter Dekkers, Werkplan taal. 1. Voortgezet lezen. Amphi-reeks. Malmberg, Den Bosch, 1979; pag. 180.
- 26 Peter Dekkers, Werkplan taal. 4. Luisteren en spreken. Amphi-reeks. Malmberg, Den Bosch, z.j.; pag. 110.
- 27 Peter Dekkers, Ik zeg niks, ik schrijf. In: Projectgroep educatief ontwerpen, Gouden Gids voor Nieuwegein, SLO, Enschede 1991.
- 28 Zie noot 10.

Boeken

Annelies Dekkers, Peter Dekkers, Heleen Rutting. *Gedichten maken op school*. Praxis 5, Malmberg, Den Bosch, 1e dr. 1975.

Peter Dekkers, m.m.v. Stijn Brouwer en Annelies Dekkers-Akveld, *Zakelijk stellen zonder taalboek*. Onderwijskundige brochurenreeks. Zwijsen, Tilburg, 1976.

Peter Dekkers, *Taal op de kleuterschool*. Onderwijskundige brochure-reeks. Zwijsen, Tilburg, 1977.

Peter Dekkers, *Werkplan taal. 1. Voortgezet lezen*. Amphi-reeks. Malmberg, Den Bosch, 1979.

Peter Dekkers, *Werkplan taal. 2. Stellen*. Amphi-reeks. Malmberg, Den Bosch, z.j.

Peter Dekkers, *Werkplan taal. 3. Taalbeschouwing*. Amphi-reeks. Malmberg, Den Bosch, z.j.

Peter Dekkers, Emile Nielen, *Werkplan taal. 4. Luisteren en spreken*. Amphi-reeks. Malmberg, Den Bosch, z.j.

Peter Dekkers, Jan Oudenhuijsen, *Verder met de propedeuse*. SLO, Enschede 1987.

Erik Vos, Peter Dekkers, Fred Goffree (red.). *Educatief Ontwerpen – verkenningen*. SLO, Enschede 1986.

Erik Vos, Peter Dekkers, Fred Goffree (red.). *Educatief Ontwerpen 2 – Voorbeelden, reflecties, analyses*. Uitgeverij Bekadidact, Baarn, 1987.

Peter Dekkers, m.m.v. Ad Bok. *Driehonderd maal taal*. Praxis 46, Malmberg, Den Bosch, z.j.

Peter Dekkers, *Onderwijs in stellen*. JSW Boek. Zwijsen, Tilburg 1994.

Peter Dekkers, *Onderwijs in taalbeschouwing*. JSW Boek. Zwijsen, Tilburg, 1997.

Erik Vos, Peter Dekkers, Ellen Reehorst. *Verbalend Ontwerpen, een draaiboek*. Wolters-Noordhoff, Groningen, 3e herziene druk, 2007.

.....
© 2008, Hogeschool Domstad, Utrecht
.....

Grafisch ontwerp **hollandse meesters, Utrecht**
Illustratie **Ria Volk, kunstenaar, Gouda**
Drukwerkbegeleiding **Brigitte de Muinck-Tuma, Hogeschool Domstad**
Druk **ZuidamUithof Drukkerijen, Utrecht**
ISBN 978-90-79508-01-3
.....

De auteur

Erik Vos, Bureau voor Educatief Ontwerpen
Aaltje Bakstraat 1, 2801 NH Gouda, telefoon (0182) 52 36 24
e.vos@educatief-ontwerpen.nl
C.V. zie www.educatief-ontwerpen.nl > mensen
.....

Met medewerking van

Annelies Dekkers-Akveld, R.A. Kartinistraat 2, 3573 XC Utrecht
a.p.dekkers@wanadoo.nl
.....

Hogeschool

DOMSTAD

Katholieke
Lerarenopleiding
Basisonderwijs

Peter Dekkers was in de periode van 1968 tot 1990 docent aan de Pedagogische Academie te Zeist, later Hogeschool Domstad in Utrecht. Tot aan 2001 was hij als eindredacteur van het blad *Opmaat* verbonden aan Domstad.

Uit dankbaarheid voor al het werk dat Peter Dekkers voor Hogeschool Domstad heeft verricht, zijn enkele van zijn publicaties gebundeld. Zo wordt het gedachtegoed van een groot educatief ontwerper, lerarenopleider en taaldidacticus levend gehouden en kan hij ons – zijn collega's, oud-collega's, toekomstige leraren, educatieve methodeschrijvers en uitgevers – inspireren.

Het creatieve werk voor dit gedenkboek *Mooi onderwijs ontwerpen, Repertoire van Peter Dekkers, educatief ontwerper* is verzameld en bewerkt door Erik Vos, directeur van het bureau Educatief Ontwerpen in Gouda. Hij werkte zich door ordners vol stencils, stapels tijdschriften en een tafel beladen met boeken van Peter heen om een selectie voor deze bundel te maken. Hierbij werd hij geholpen door Annelies Dekkers-Akveld, Peters echtgenote.

Hogeschool Domstad
Katholieke Lerarenopleiding Basisonderwijs
Utrecht